

PROCESSOS PER INCONTINÈNCIA, CONCUBINATGE I ABUSOS EN L'ARXIU DIOCESÀ DE GIRONA

(I. PROCESSOS MEDIEVALS, 1319-1360.
II. PROCESSOS MODERNS 1548-1629)

EDUARD SIERRA VALENTÍ

(I. PROCESSOS MEDIEVALS, 1319-1360)

*«Qui de vosaltres estigui lliure de
pecat, que tiri la primera pedra.»
(de l'Evangelí segons Joan, 8).*

L'Arxiu Diocesà de Girona conserva una riquíssima col·lecció de processos incoats a la cúria episcopal de Girona. Cal recordar que una de les funcions del bisbe era administrar justícia a les persones acollides al fur eclesiàstic. No es tracta només de preveres i diaques (els anomenats ordres majors del clergat), sinó també dels ordres menors (sotsdiaques, exorcistes, lectors i acòlits) que no obligaven al celibat, almenys els graus inferiors. També s'acollien al fur eclesiàstic els religiosos llecs i les religioses, així com els ermitans laics. Moltes persones aparentment laiques (artesans o pagesos) havien rebut ordres menors perquè havien format part d'escolanies o escoles catedrals, parroquials o monacals i, per tant, quedaven fora de la jurisdicció dels tribunals seculars (les anomenades cúries o corts reials o senyoriales) i només podien ser jutjats pel bisbe: eren els *clerici coniugati*, acollits al fur eclesiàstic. En veurem un cas en el procés de Mateu Borrell, pare de Perpinyà establert a Castelló d'Empúries i acusat de violació l'any 1342. En un altre article ens hem referit ja a Pere Martí, de Camprodon, acusat d'heretgia davant la cúria

eclesiàstica de Girona l'any 1447, que era *clericus coniugatus*, i que, gràcies a això, va poder escapar de la jurisdicció inquisitorial i fou benignament sancionat pel bisbe de Girona (vegeu l'article complet en els *Annals* del 2005, vol. XLVI, sota el títol: *Un procés d'Inquisició a Girona*).

Els bisbes descarregaven les funcions d'administració de justícia en el canonge **oficial**, la secretaria del qual era l'**Oficialat**. El tribunal corresponent era la **cúria episcopal**, dita també eclesiàstica per tal de diferenciar-la de la jurisdicció secular dels nobles i del rei. Aquesta **cúria** funcionava a les dependències del Palau Episcopal, probablement als baixos, juntament amb la vicaria i altres organismes administratius del bisbat.

EL MECANISME PROCESSAL (PROCÉS DE 1319)

Els processos més antics que es conserven corresponen a les darreries del segle XIII, però la sèrie no es regularitza del tot fins a començaments del XIV. Un dels més interessants, perquè mostra molt clarament el procediment seguit, és la causa incoada contra Simó Giró, prevere de Castelló d'Empúries (ADG, *Processos medievals*, núm. 30; 1319, 14 f.). El 22 de novembre de 1319, el comte Ponç VI, dit *Malgaulí*, d'Empúries (1313-1322) adreça una lletra al bisbe de Girona, Pere de Rocabertí (1318-1324), que era empordanès i antic súbdit seu, en la qual li comunica que li «tramet pres» l'esmentat prevere per acusacions fetes pel batlle de Castelló amb ocasió d'una visita del comte. Es conserven dos exemplars de la lletra del comte: l'original mateix, en un paper separat inclòs al procés, que porta l'adreça del bisbe al dors («*Reverendo Patri in Christo Episcopo Gerundensi*») i que ha perdut molts fragments del text, i una còpia incorporada al quadern del procés pels clergues de l'oficialat de la cúria. La lletra, redactada en català, acusa Simon Giró de concubinatge públic i altres greus abusos, tot anunciant-li que el batlle de Castelló l'informarà amb més detall, per mandat seu: «*Sàpia la vostra paternitat que nós ara [...] trobem que en Simon Giron (clergue, e en parròchia) [...] agren effeys e comeses moltes coses que avem entès per dret deuriem ésser punides [...] trametem-vos pres lo dit Simon [...]. De ver pregan e requiren-vos per deure de justícia [...] manar que sia a tots los altres en exemple, e vós [...] dels dits crims fassats (ho fer fassats) jus [...] [Lo] batle nostre de Casteylon hi darà testimonis [...] Castelló X kalendis Decembris, anno Domini M.CCC.XIX.*»

Seguint el procediment habitual, el bisbe encarregat del cas, el canonge oficial (Ponç Albertí), assenyala un dia concret per tal de rebre les

depositiones (declaracions) dels testimonis. Ningú, però, es presenta al Palau Episcopal de Girona, perquè en aquell temps un viatge de Castelló a Girona —en carro o a peu— era llarg i obligava a pernoctar fora de casa. En canvi, sí que va arribar l'anunciada lletra del batlle de Castelló (Francesc Negre), datada el primer de desembre de 1319. Repeteix les acusacions ja anunciades pel comte («*ydeo, ex parte domini comitis et eius mandato et ex debito officii mei, vobis denuncio quod dictus Simon est publicus concubinarius*») i afegeix la imputació de violència armada i robatori: «*Se inimiscuit frequentissime cum armis [...] quod ipse abcidit furtive quoddam marsupium quod quidam iuvenis portabat, in quo erat quaedam quantitas peccunie [...] item de nocte fregit quoddam hospitium, absente domino ipsius hospitii, et inde abstraxit et secum apportavit peccuniam, ultra centum solidorum [...]*» Finalment, el batlle demana al canonge oficial que traslladi la informació del procés a Castelló: «*Cum testes non possint commode, et esset multum laboriosum et grave adeundum in civitatem Gerunde pro testimonio perhibendo.*»

El canonge oficial accedeix sense dificultat a la petició del batlle, i delega els interrogatoris testimonials al degà de l'oficialat a Castelló, que era el prevere canonista Berenguer Ballester. Sens dubte, Ballester va portar a Girona els testimonis recollits, però (per raons que desconeixem) aquests escrits no s'han incorporat al quadern del procés tal com actualment es conserva. En canvi, hi ha un plec de descàrrec de Simon Giró; sembla que els testimonis no li van ser gaire desfavorables, perquè «essent evident» que és innocent, demana ser absolt i reinstal·lat als seus beneficis, i dóna a entendre que el batlle l'ha acusat injustament. El plec porta la signatura en conformitat de fra Pere de Palol, monjo de Santa Maria de Ripoll, detall que permet suposar que, en el moment d'escriure el seu descàrrec, mossèn Giró acomplia penitència en un monestir dependent dels benedictins de Ripoll.

EL CONCUBINATGE AMB «LA FRESCA» DE BORDILS (1320)

Un cas molt menys greu és el d'un diaca de Bordils acusat de concubinatge (ADG, *Processos medievals*, núm. 35; ca. 1320, 6 f.) que conté les *depositiones* d'uns veïns de Bordils (Ramon Bertran, Bartomeu Vió, Ponç Canal, Pere Ferrer, Jeroni i Guillema Trobat, Guillem Llobet i Ramon Niell) que acusen el diaca Bonanat Canader de viure en públic i escandalós concubinatge amb una dona coneguda com *la Fresca* («*domina Frescha, quam in concubina tenet in dicto loco, publice*»). Els veïns insisteixen en què tothom

ho comenta i que la fama corre pel poble: «*Gentes dicunt publice [...] graviter diffamatus.*»

Els testimonis fan al·lusió al fet que, un any abans, el bisbe li havia imposat una *pena* (multa o sanció pecuniària): «*Pena fuerit sibi imposita per Dominum Episcopum*», testifica Bartomeu Vió, i que el diaca havia promès no acostar-se més a casa de *la Fresca*: «*Anno preterito sibi fecit promissionem quod non peteret dictam domum suam, scilicet, dicte Fresche*» (deposició de Ramon Bertran). Per la seva banda, Canader declara que si ha anat a casa de *la Fresca* és per tal de recollir efectes personals, i que alguns testimonis exageren conscientment amb una mala fe evident. I sembla que el procés no va passar d'aquest estadi d'informació.

EL CONCUBINATGE AMB «LA DOLÇA» DE SORDS (1321)

L'any 1321 s'incoa a Girona una causa contra Pere Ramon, clergue de Sords acusat de relació il·lícita amb la muller de Guerau de Geladens, coneguda amb el sobrenom de *na Crespiana* o *la Dolça*, de la qual hauria tingut una filla deu anys abans i una altra en una data recent (ADG, *Processos medievals* núm. 49; 1321, 4 f.).

Pere Ramon reconeix la seva relació amb *na Crespiana* i la filla que va tenir amb ella fa deu anys (relació de la qual declara haver rebut absolució i dispensa, després de fer-ne la corresponent penitència), però diu que no té res a veure amb la segona filla que se li atribueix: «*Est etiam verum quod dicta mulier post dictam dispensationem peperit filiam quasi unus annus est elapsus, quam non credit esse filiam ipsius clerici cum post dictam dispensationem que fuit facta, III vel IIIIor anni sunt elapsi et ipse clericus non peccavit carnaliter cum muliere predicta nec credit in contrarium fama esse.*»

Reconeix, això sí, que ha anat a veure la dona, però diu que és perquè estava malalta, per confessar-la i per portar-li la comunió. De tota manera, el jutge eclesiàstic li imposa una *pena* de 100 sous «per imprudència», i sembla que el problema no va passar d'aquí, perquè no hi ha traces de cap altre procediment.

ELS ESCÀNDOLS DE MOSSÈN SERENA (1329)

Un cas molt representatiu dels problemes del clergat rural és el que reflecteix la causa incoada l'any 1329 contra Bernat Serena, prevere beneficiat de la capella de Santa Margarida, a Castelló d'Empúries, i acusat de conducta escandalosa, usura i concubinatge (ADG, *Processos medievals*,

núm. 103; 1329, 32 f.). El cas devia fer molt de soroll, perquè fins i tot l'escrivà de l'oficialat episcopal es creu obligat a encapçalar el procés amb un avís terminant, en lletra molt clara i visible: «*Iam fuit inde punitus.*»

Sense que se sàpiga exactament per què, la causa va ultrapassar els límits de la diòcesi. Hi ha una carta del canonge oficial d'Oscà, on potser es va refugiar mossèn Serena (23 de març de 1329). El procés s'incoa poc després (27 d'abril de 1329) per citació de Serena davant el jutge eclesiàstic, que li llegeix 20 articles o capítols d'acusació, procediment molt corrent que tenia l'avantatge de resumir les declaracions dels testimonis, sovint divagatòries, i reduir-les als punts canònicament sancionables. Se l'acusa d'usura i estafa en negocis de préstec i compravenda de blat, en associació amb Benemist, un jueu de Torroella de Montgrí que declara també en el procés (i que jura, no sobre els evangelis, sinó «*super X Precepta Legis*»). També se li atribueix haver apallissat una nena que va deixar entrar les seves ovelles a la capella del benefici de mossèn Serena, de la qual tenia la clau. Però la principal acusació es refereix a una conducta escandalosa, amb concubinatge públic, diversos adulteris i una violació.

En la seva declaració, mossèn Serena no nega el seu concubinatge amb una dona de nom Ermessenda, encara que diu haver-ne fet penitència i haver obtingut un certificat de perdó i bona conducta. Admet que Ermessenda continua vivint amb ell, però no dorm a la casa, i ell no la «coneix carnalment» («[...] *quamvis verum sit quod dicta Ermessendis continue secum cohabitet, excepto quod de nocte vadit cubitum ad quandam domum quam ipsa mulier conducit*»). La pròpia Ermessenda, filla de Guillem Comte, de Llers, en la seva declaració (testimoni XXIII) diu que va fer de serventa o majordoma de Bernat Serena durant tres o quatre anys, i que rebia d'ell un salari de sis mitgeres de blat (que més endavant van ser set), però nega que fos la seva concubina com afirma l'article 3 dels capítols d'acusació: «*Tenet publice concubinam, scilicet Ermessendam Comte, in dicto loco de Impuriis, in domo propria [...].*»

Els articles del III al VI de l'acusació li imputen relacions sexuals amb les dues germanes Francesca Gener i Guillema Tolosa, i amb les també germanes Guillema Carbonell i Beatriu, muller de Guillem de Puig, a la qual suposadament hauria violat en absència del seu marit, després de posar-li un coixí a la boca perquè no cridés. En l'interrogatori, Serena admet les seves relacions amb Guillema Tolosa i amb Guillema Carbonell, de la qual parla amb admiració tenyida de jactància masculista: «[...] *Que*

myl temps no veés bagassa ab que tan bon gaser faés com ab na Guillema Carbonela», segons declaració d'Arnau, veí de Corts (testimoni XV). Nega, però, tota relació amb Francesca Gener.

També admet haver mantingut relacions sexuals amb Beatriu, però nega haver-la violat. Guillem de Puig, marit de Beatriu, declara haver estat gran amic de Bernat, a qui recriminava sovint les seves relacions amb la seva cunyada Guillema Carbonell, recriminacions a les quals Serena responia: «*Gordats ço de casa vostre e no aiats cura dels altres!*» Quan Guillem va haver d'acompanyar el seu senyor, Bernat de Cabrera, al Rosselló, va cometre la imprudència de demanar a Serena que tingués cura de la seva dona, de manera que ell entrava sense problemes a la casa dels Puig. Passats cinc dies, una nit que Beatriu s'estava a casa filant, es presentà Serena i s'hi va quedar fins a molt tard en companyia de Beatriu, amb el pretext que estava esperant la seva germana Guillema, que era flequera (*pistrix*) i treballava de nit. Al cap d'una estona, li va fer proposicions i la va violar. El marit declara que aquest fets van destarotar la salut mental de Beatriu, que durant tres dies va vagar desvariant per coves, cementiris i estanys de la rogalia, de la qual cosa no s'havia recuperat mai més (testimoni I).

La declaració de Beatriu (testimoni XVI) és una mica diferent. Admet les seves relacions amb Serena, que provenen efectivament de les que ell ja mantenia amb la seva germana Guillema, a la qual anava a esperar a casa de Beatriu. Com que de vegades Guillema trigava molt a venir, Beatriu era «temptada» per Serena, però ella li deia «*que si ho fayie, que ela ho diria, en guisa que d'altres hoyrien*», i Serena responia: «*Peç! Cor de Déu! Vós ho comprarets!*», i li deia, a més, que abans de deixar-la estar «*men daria a diables*». Al dia següent va tornar cap a l'hora d'anar a dormir, li va dir que «ja sabia què volia» i va començar a abraçar-la, de manera que ella no va poder-se resistir i ell va aconseguir «tot el que volia». Fins i tot s'hi va quedar tota la nit («*hec testis nullum posse habuit sibi resistendi et perfectit idem Bernardus cum ea tunc quod volebat, et stetit ibi per totam noctem*»).

La declaració de Beatriu deixa entreveure un consentiment final, que ella atribueix a una «inspiració diabòlica» que la va portar a fer tot allò que el seductor volia («*et sic, diabolico extinctu inducta, fuit quod quicquid Bernardus vellet hanc testem facturam, ipsa faceret*») i no insisteix en la suposada colocació d'un coixí a la boca o d'una barra de ferro entre els pits, com ella mateixa havia dit als seus coneguts: «*Et etiam audivit dici a*

Beatrice, uxor Guillermi de Podio, quod dictus Bernardus cognoverat eandem Beatricem per vim, ponendo in ore eius pileum et aliam stripturam inter mamillas eiusdem Beatricis» (testimoni III: deposició de Bernat Cudina, de Torroella de Montgrí). «*Una nocte, dictus Bernardus cognovit dictam mulierem iuxta modum in presenti capitulo contentum*» (posant-li un coixí a la boca, acusació recollida en el capítol VI de l'acusació). «*Item quod dictus Bernardus cognovit dictam Beatricem per violenciam, ponendo in ore eius quoddam pileum lineum ad hoc ut non posset clamare, —que és l'explicació que donava ella quan se li demanava per què no havia cridat— et alia nocte cognovit eandem ponendo primitus inter mamillas eiusdem quoddam bareum, quo aposito, dicta Beatrix nullum posse habuit resistendi sibi [...]*» (testimoni IV: deposició de Vidal Cudmach, de Torroella de Montgrí).

En ser interrogada, admet que Bernat va tornar a passar la nit amb ella deu o dotze vegades («*decies vel duodecies*»). Quant a la seva bogeria, més aviat sembla relacionada amb els maltractaments infligits pel marit, enfurismat quan es va assabentar d'uns fets que devien ser l'objecte de totes les xafarderies del poble: «*Viro suo adveniente de partibus Rosilionis, ubi steterat cum nobili Bernardino de Capraria, idem maritus valde male tractavit hanc testem, propter quam malam tractationem hec testis perdiligeret mori quam vivere, sic quod tres dies et noctes stetit in quadam speloncha que est retro ecclesiam Beate Marie absque cibo et potu; tandem, ibi reperta per ancillam sacriste, reconvaluit minus bene, cum ab illo tempore citra vix fuerit sana una die*» (testimoni XVI: deposició de Beatriu).

El caràcter violent de mossèn Serena es fa també palès en el cas de la nena Guillema Cel, d'Albors, que pasturava les ovelles d'Arnau Soler prop de la capella de Santa Margarida (ell n'era beneficiat), a qui ja havia amenaçat perquè deixava entrar el ramat al clos de la capella: «*Hoc, que de ela e del bestiar vos fará tener mal gorch, que la passaré per punt de mort si nus temps ho tros en res quich sia!*» I sembla que va complir les seves amenaces, perquè els interrogatoris reflecteixen que Serena va apallissar la nena «*ab peus e ab punys, e que l'avia cocegade*», de tal manera «*que li avia cuydat tren-car lo bras*» (testimoni IV: deposició de Vidal Cudmach). A més, se les va tenir amb l'abadessa del monestir benedictí de Santa Maria de Vilanera, prop de l'Escala, que es queixava que havia ocupat un terreny del monestir, i a qui va respondre públicament: «*Mentits-ne per la gola, àvolment y falsa!*» (testimoni III: Bernat Cudina i testimoni IV: Vidal Cudmach, tots dos de Torroella de Montgrí). En aquells temps no es podia parlar així a una

abadessa, investida com estava d'autoritat religiosa i feudal. A més, mossèn Serena bevia públicament, i feqüentava les tavernes d'en Socarrats i d'en Graller, segons un antic taverner de Sant Martí d'Empúries que li havia servit vi més de vint vegades («*ultra vicesies*»: testimoni IV, Vidal Cudmach).

Per tots aquests abusos, sembla ser que Bernat Serena fou condemnat a la pèrdua del seu benefici, sanció greu en aquella època, perquè suposava quedar al carrer i sense cap mitjà de subsistència. Probablement, mossèn Serena es va fer escàpol per tal d'evitar les presons episcopals (les del Palau Episcopal de Girona o les dels castells de Bàscara i la Bisbal), i això podria explicar les traces que ha deixat des d'Osca i altres llocs, encara que no es probable que defugís tota penitència, i segurament la va acomplir, com ja hem apuntat, en un monestir. El procés inclou un quadern d'articles de defensa (plec de descàrrec) que al·ludeix a una suposada dispensa de l'arquebisbe de Toledo i que ell presenta com a argument per tal de recuperar el benefici, i a una altra dispensa del bisbe de Girona; nega, a més la fama negativa dels seus actes. En tot cas, com deia l'anònim escrivà de la cúria episcopal, el seu escandalós comportament no va quedar sense càstig: «*Iam fuit inde punitus.*»

UN CAS DE «CLERICUS CONIUGATUS» (1342)

Com dèiem, els preveres i diaques no eren els únics sotmesos a la cúria eclesiàstica, ja que la seva jurisdicció s'estenia als clergues de les ordres menors, que gaudien també del fur eclesiàstic i tenien dret a la justícia administrada pel bisbe, molt millor organitzada que la senyorial, i sovint de més qualitat i menor corrupció que la que administrava la cort reial. Era proverbial la bona preparació jurídica dels eclesiàstics, sobretot la dels canonges, molts dels quals excel·lents canonistes i doctors *in utroque iure*. Així, molts antics escolans o clergues menors que no havien continuat la carrera eclesiàstica, estaven casats i es dedicaven a les seves professions, però no havien perdut la seva condició clerical. Eren els *clerici coniugati*, que constituïen una part important dels justiciables de fur eclesiàstic. Pertanyien majoritàriament a les professions liberals o als gremis artesanals, en els quals la seva condició clerical comportava també certs beneficis fiscals.

Aquest és el cas de Mateu Borrell, paraire de Perpinyà establert a Castelló d'Empúries i acusat d'adulteri i violació (ADG, *Processos medievals*,

núm. 231; 1342, 25 f.). La cúria secular del comte d'Empúries el fa detenir i l'interroga a Castelló el 15 de juny de 1342, però la seva condició de *clericus coniugatus* obliga a transferir-lo a la cúria episcopal de Girona, on és interrogat un altre cop el dilluns 17 de juny i el dimecres 19 de juny. A continuació, declaren els testimonis, segurament (com en el cas de Simon Giró el 1319) a través de la delegació o deganat que l'oficialia episcopal tenia a Castelló. Els primers a prestar declaració són el batlle i els seus escrivans, als quals el detingut acusa d'amenaçes i tortura, en un clar intent d'obtenir l'anul·lació de la seva declaració davant la cúria senyorial, a la qual es qualifica de *confessio*.

Aquesta *confessio* del 15 juny s'havia basat en dos punts: en primer lloc, una dona anomenada Grahida havia vingut des de Perpinyà i havia donat a llum a casa de Borrell, perquè havia estat molt de temps la seva concubina tot i estar casada amb un tal Jaume Jover; en segon lloc, Borrell havia mantingut una «relació carnal» amb Francesca, filla d'en Cabra, sabater veí seu, i se l'acusa de violació i desflorament. Mateu Borrell admet la seva relació amb les dues dones, tot negant ser el pare del fill de Grahida i negant també haver violat Francesca, amb qui va sopar tranquil·lament abans de mantenir relacions amb ella i que, segons diu, estava enamorada («*filocapta*») d'ell: «*Dicta filia d'en Cabra erat filocapta et inflamata in amore huius confitentis.*»

El dilluns 17 de juny, Borrell diu a la cúria episcopal de Girona que les declaracions que ha fet a la cúria senyorial de Castelló sobre el cas de la filla d'en Cabra no són vàlides, perquè les va fer sota amenaces: «[...] *Salvo tamen et correcto [...] confessionem quam fecit in posse dicte curie, que continet quod cognovit carnaliter Francischam, filiam d'en Cabra, et omnia que tangunt cognitionem carnalem dicte Francische seu violationem sive defflorationem et locum et tempus et diem quibus deposuit ipsam cognovisse et secum conasse et fuisse: quidquid ea sic deposuit et dixit in posse dicte curie secularis non continet veritatem, immo predicta omnia dixit propter minacias et terrores quos dictus baiulus et inferebat et intulit dum deponebat, ad torquendum nisi predicta confiteretur.*»

El batlle de Castelló (Ponç Escarré) i els oficials que van participar en l'interrogatori (Folc Brocà, fiscal; Pere Pastor i Berenguer Ramon) neguen que en l'interrogatori de Mateu Borrell del dissabte 15 de juny hi hagués cap amenaça. Declaren, a més, que no era necessari, perquè els fets són ben coneguts per tothom a Castelló (testimonis I, II i III).

Per la seva banda, Francesca diu que Mateu era un «*amicus intimus*» seu, i que ja feia un any que la sol·licitava. Una nit li va demanar que entrés a casa seva (contigua a la d'en Cabra i la seva filla Francesca) i ella va entrar amb tanta confiança com si fos parent seu («*confidens in eo tamquam parentem suum*») i, una vegada a dins, la va llançar a terra i la va violar: «*Dictus Matheus incontinenti accepit ipsam testem et posuit ipsam supra solum et ibi violenter; et dixit bene proclamaret, deflorando cognovit ipsam testem, carnaliter scilicet, et eidem postmodum pluries, adeo ut dixit quod est pregnantis a dicto Matheo*» (testimoni V).

Francesca declara haver cridat, i que alguns veïns havien sentit els crits. En la seva declaració es pot copsar una certa vacil·lació, com si no estigués segura d'haver cridat prou fort ni gaire estona: «*Interrogata: Si ipsa audita fuerit quando clamaverit, ut se dixit? Et dixit se credere quod sic, pro eo ut dixit, nam interscivit diey predictae quam dictus Matheus, ut dixit ipsa testis, violenter defloraverat eandem testem audivit dici ipsa testis a dicto Matheo quod Petrus Lançars dixerat sibi quod dictus Petrus Lançars audiverat plangentem aliquam personam intus dictum hospicium dicti Mathei, plangentem. Dixit etiam [...] ipsa testis audivit dici a dicto patre huius testis [...] et domina Cortiana, uxor Guillermi Cortiana, quod dictus Matheus cognoverat ipsam testem carnaliter*» (testimoni V). Francesca va quedar embarassada, i la causa no va passar dels procediments d'enquesta.

TRES ESCÀNDOLS A GIRONA: ELS PROCESSOS DE 1322, 1324 I 1360

Una vegada examinats alguns casos del clergat rural i un cas significatiu dels *clerici coniugati*, cal que prestem atenció al medi urbà, on els abusos no eren tampoc desconeguts malgrat la proximitat del poder episcopal i la seva cúria. Tres casos són especialment interessants: l'escàndol del capellà de Sant Martí Sacosta (1322), el procés contra Bernat Ferrer, clergue de l'església de Santa Eulàlia Sacosta (més tard coneguda com Santa Llúcia) i les relacions d'un beneficiat de la catedral amb Astruga, més tard muller del ferrer Francesc Oliver (1360).

1322: ARNAU PLANES, CAPELLÀ DE SANT MARTÍ SACOSTA

El gener de 1322 s'incoa un procés contra Arnau Planes, capellà de Sant Martí Sacosta (ADG, *Processos medievals*, núm. 55; 1322, 16 ff.), que ha caigut a les mans d'una astuta cortesana, de nom Dolça, que li ha tret fins al darrer sou del seu patrimoni. Convé recordar que Sant Martí Sacosta

era des del segle XI una canònica, popularment anomenada monestir, on sis canonges portaven vida regular seguint la Regla de Sant Agustí sota l'autoritat d'un d'ells, que portava el títol llatí de *prepositum*, traduït indiferentment com a *prior*, *prepòsit* o —més sovint— *paborde*. Sota l'autoritat d'aquest paborde, però amb una gran autonomia, hi havia un capellà (*capellanus*) que s'encarregava del culte i cura d'ànimes a l'església de Sant Martí, que va ser església parroquial fins a l'arribada dels jesuïtes el 1581, assistit per un diaca, escolans, etc. El càrrec de capellà tenia les funcions pròpies d'un rector de parròquia i disposava d'una *camera* o apartament, el lloc i disposició aproximada del qual encara es pot observar entrant a mà dreta per la porta principal del que ara és seminari, als locals actualment ocupats precisament per les dependències de l'Arxiu Diocesà, i l'ocupava llavors el prevere Arnau Planes, protagonista principal del procés.

Mossèn Arnau és convocat a la cúria episcopal el dilluns 3 gener de 1322, i nega haver mantingut «relacions carnals» amb Dolça dins el monestir. En una segona compareixença (dissabte 8 de gener) se li llegeixen els testimonis recollits durant la setmana (cinc canonges i el diaca) dels quals resulta que tothom sap que «*dictus capellanus cognovit carnaliter quandam vilem mulierem que vocatur Dulcia*». Sembla que aquesta Dolça havia mantingut abans una «relació carnal» amb fra Hug, prior benedictí de Santa Maria de Cervià, i que feia dos anys que entrava i sortia amb freqüència de la *camera* del capellà: «*In camera quam iuxta ianuam maiorem ipsius monasterii dictus capellanus inhabitare solebat*.» Els testimonis afegeixen que el capellà havia quedat reduït a la més gran pobresa («*paupertatem et inopiam*») per culpa d'aquesta relació. Segons el testimoni del canonge Dalmau de Llapart, Dolça vivia mantinguda pels seus nombrosos amants i havia consumit tot el patrimoni del capellà de Sant Martí.

Llapart explica, a més, que el dijous sant de dos anys abans, Dolça era a la cambra del capellà, i el paborde i els altres canonges estaven indignats que la rebés un dia tan assenyalat i en plena Setmana Santa dins el monestir, de manera que van anar tots a la porta de la cambra. El paborde i el canonge Llapart hi van entrar, i els van trobar tots dos sols. Llapart la va agafar pel braç i la va arrossegar fora de la cambra i del monestir, segons declaració pròpia. El mateix expliquen, amb algunes variants, els altres canonges, tots ells d'acord en què Dolça entrava i sortia del monestir cada dia («*cotidie*») fins feia un any, quan les visites s'havien moderat una mica, probablement per intervenció de les autoritats eclesiàstiques.

De tota manera, Dolça continuava visitant el seu capellà, i fins i tot li portava cistelles de fruita: «*Annus est elapsus vidit quod dicta Dulcia venit ad cameram dicti capellani, deportando in suo capite in quadam cistella aliquos fructus, sive esset pira vel poma*» (testimoni del canonge Guillem de Paba). Les coses havien arribat al punt que s'havien trobat dues dones simultàniament a la cambra d'Arnau: «*Et vidit ipse testis quod eo tunc erat presens cum ipso capellano et dicta Dulcia quedam alia mulier, que dicebatur esse de Armenteria, et quam similiter dictus capellanus carnaliter cognoverat que, conquerendo se, dicebat ipsis canonicis hec vel consimilia verba: "Veus so cappellian, que ha-mi gitada de sa casa e ha-ni altra e no vol a mi res dar"*» (testimoni del canonge Guillem Vidal).

El capellà Arnau de Planes es defensa dient que des de fa un any, encara que continua rebent Dolça al monestir, ja no «peca» amb ella: «*Et dixit quod peccavit carnaliter cum dicta muliere, set non ab uno anno citra.*» Admet, però, que la continua rebent a la seva cambra de Sant Martí.

Així doncs, el jutge eclesiàstic (que era Guillem de Socarrats, abat de la canònica de Sant Feliu de Girona, a qui veurem intervenir també en el cas del clergue incontinent de Santa Eulàlia, dos anys més tard) dicta sentència el 10 gener de 1322. Reconeix que els fets són tan greus que jurídicament caldria reduir el capellà a l'estat laical i treure-li el benefici, però no vol procedir rigorosament, de manera que el condemna a presó al Palau Episcopal (o si el bisbe ho creu convenient, a confinament domiciliari o en un altre lloc prèviament determinat) fins a la festa de Pentecostès (així doncs, de gener a juny: uns sis mesos), a dejunar a pa i aigua tots els divendres i a abstenir-se de carn i vi tot aquest temps. A més, se li prohibeix tornar a veure Dolça enlloc, sota pena de 100 sous de sanció pecuniària.

1324: BERNAT FERRER, CLERGUE DE SANTA EULÀLIA SACOSTA

Dos anys més tard, trobem l'interessant procés contra Bernat Ferrer, clergue de l'església llavors anomenada Santa Eulàlia Sacosta, potser la més antiga de Girona, a la *costa* que va de Sant Pere a la muralla nord i que puja cap a Montjuïc. Aquesta església va canviar de nom amb el pas del temps a causa d'un altar dedicat a santa Llúcia, patrona del mal d'ulls, a qui s'atribuïen tota mena de prodigis, de manera que fins avui es coneix aquesta església, desafectada i recentment restaurada, com la capella de Santa Llúcia.

El procés pròpiament dit ocupa un quadern de tretze fulls escrits, quatre en blanc (que correspondrien als 14-17) amb una cèdula inclosa entre els fulls 17 i 18, que conté el testimoni de Pere Picó, i cinc fulls més amb testimonis dels veïns del barri que llavors es coneixia com *la Costa* (ADG, *Processos medievals*, núm. 78; 1324, 23 f.). Es tracta d'una *inquisitio* (procediment d'enquesta) i no s'inclouen ni el descàrrec formal de defensa de l'acusat ni la sentència episcopal que, amb tota probabilitat, va consistir en una sanció pecuniària.

Les primeres pàgines, en molt mal estat, contenen la primera compareixença de Bernat Ferrer per conèixer l'acusació del fiscal eclesiàstic, el 4 juliol 1324 («*III° nonas Julii anno domini M^oCCC^oXX^o quarto*»), davant el delegat o *jutge comissari* del bisbe, que era el canonge Guillem de Socarrats, abat de la canònica de Sant Feliu, que, com veurem, ja l'havia condemnat dos anys abans per concubinatge públic amb la mateixa dona que és objecte d'aquest procediment d'enquesta. Ferrer és citat com a «*clericus Sancte Eulalie de Costa Gerunde*». En una època en què s'apreciava tant el títol de prevere, això ens fa pensar que tenia un grau inferior, potser el de diaca o sotsdiaca, perquè si hagués estat prevere, no és probable que els escrivans haguessin deixat de fer-ho constar.

Socarrats passa directament als fets. Li diu que «ha arribat al seu coneixement» un aldarull provocat a les vores del Ter, perquè el clergue hi prenia un bany acompanyat de tres meretrius de les quals cita els noms, encara que amb poca precisió i segons els seus motius populars: «[...] *Solus ivit ad flumen Ticeris cum tribus meretricibus, videlicet na Rumyeta, na Cosida i na Dolor* [...]». El canonge comissari es mostra ben informat: era al capvespre («*in crepusculo*»), es van despullar completament tots quatre («*in ipso flumine cum ipsis mulieribus se balneavit, depositis primo per eumdem clericum et per ipsas mulieres indumenta quibus induebantur*») i les tres dones van rentar i fregar el cos del clergue amb les seves mans («*ipse mulieres nude existentes ipsum clericum ibi nudum lavaverunt et fricaverunt in eius corpore*»).

No devia ser la primera vegada que el clergue es lliurava a aquestes alegries, perquè els interrogatoris deixen clar que vivia en públic concubinatge amb *na Dolor*, dona de vida alegre que en realitat es deia Ermesenda Vernet, el concubinatge amb la qual havia donat lloc a la sanció de 1322; les altres dues devien ser companyes de *na Dolor* al burg de la Costa, on sembla que en vivien moltes. Però aquest 4 de juliol, Bernat

Ferrer va tenir la mala sort que per la vora del riu passés tot un estol de joves estudiants (probablement de les escoles de la catedral o d'alguna de les escoles eclesiàstiques o conventuals de la ciutat) que havien pres un dia d'esbarjo i que, escandalitzats per l'espectacle, els van apedregar amb tant d'entusiasme que Ferrer i les dones van haver-se de refugiar darrere d'un clos, el clergue va treure una espasa, i va intentar atacar els estudiants. Aquest fet era encara més greu que l'altre, perquè les disposicions sinodals prohibien severament als clergues el port i l'ús d'armes, i l'aldarull que es va suscitar va ser precisament l'origen de la denúncia fiscal per escàndol i del posterior interrogatori dels testimonis: «*Ipsè clericò et mulieribus ea facientibus et sic existentibus, supervenerunt aliquè persone, ob quas clericus ipse et mulieres predictè, erubescèntes, obfugerunt in sua nuditate; et quod scandalum quodammodo inde extitit suscitatum [...]*»

La cèdula inclosa entre els fulls 17 i 18 del procés conté el testimoni de Pere Picó, que és el més complet sobre l'escàndol del bany al Ter, i que està datat el dia abans de la compareixença del clergue («*III° nonnis Julii*»), cosa que fa pensar que va ser ell mateix el denunciador. Explica que ell coneixia els *escolars* i en cita el nom d'alguns, que són fills d'amics seus. Precisa que els fets es van produir a l'anomenat Pas de la Barca («*iuxta locum ubi transit barcha*») on va veure «*dictas mulieres nudas in aqua, que lavabant [...]*». En produir-se l'apedregament (que potser havia estat fins i tot atiat per ell mateix, per tal com té un interès sospitós a subratllar que estava «parlant» i «veient» els seus coneguts) diu amb gran escàndol que el clergue va treure una espasa i va arremetre contra els atacants: «*Dictus homo exivit dicta aqua et [...] cum gladio de cinta evaginato [...]*». Llavors Picó va reconèixer la persona que tenia l'espasa a la mà («*[...] ipsi homini qui, tenendo gladium in manu [...] cognovit illum quod erat Bernardus Ferrerii, clericus Sancte Eulalie*»). No deixa de ser curiós que reconegués també amb precisió una de les dones, de la qual sap el nom i el malnom: «*Elicssendis, que dicitur "na Dolor"*». Pere Picó sembla aprovar la croada de moralitat que menen els joves: «*[...] Siquidem scholares, tam solacii, processerunt contra ipsum clericum et mulieres predictas plures lapides, ita quod dictus clericus versus ortam fugiit, una cum mulieribus predictis.*»

El mateix interessat, Bernat Ferrer, s'explica prou bé en els fulls 5 i 6 del procés, el dia de la seva compareixença. Diu que fa vuit dies (així doncs, el 26 juny, car el clergue està essent interrogat el 4 juliol) va sortir de casa seva per tal de prendre un bany al Ter. Les dones (que en cap

moment anomena *meretrius* com ha fet el canonge Socarrats en començar la compareixença) van venir al darrere d'ell i en dóna els noms amb precisió: «*Et venerunt post eum Elicssendis, que truffatorie vocatur na Dolor et na Cosida et na Romia.*» Aquesta darrera correspon a la que el canonge Socarrats anomena en primer lloc i pel seu motiu de *Romieta*. I passa tot seguit a descriure els fets que ja coneixem: «*Et balneavit se in dicto flumine, iuxta barcham, et sedit in barcha [...] quo habetur introitus ad ipsam barcham et [...] ministrando ei lavarunt eum [...] spatulis et in lateribus et in tibiis [...].*» En començar l'atac dels escolars puritans, tracta de refugiar-se darrere una tàpia («*traxit se ad parietem*»), però diu que van venir contra ell dues persones amb espases, presumptament dos adults acompanyants dels escolars o dos dels escolars més grans: «*Et, dum [...] venerunt duo contra ipsum clericum [...] enses, idem clericus tenens se [...] similiter cultellum de cinta quem [...] paravit blocherium ad [...]*» (full 5, al final).

En qualsevol cas, Bernat Ferrer ha tingut l'habilitat de presentar dues persones atacant-lo amb espases; ell, en canvi, hauria tret un simple coltell de tallar la llonganissa del berenar. I continua dient: «*Hoc videntes, abierunt retro et quidam alii venerunt ad eos et (cum simul essent) proieserunt et proicere inceperunt multos lapides contra ipsum clericum et contra dictas mulieres, propter quod ipse clericus et mulieres post eum obfuguerunt versus pontem de Figuerolis, non [...] nuditate, imo acceperunt vestes suas; et venerunt ad domos suas, non tamen infra domum ipsius clerici: imo cum fuerunt apud plateam [...] dedit eis duos denarios, et abierunt ab eo.*»

No deixa de ser curiós que, arribats a la plaça (no diu quina, però es pot suposar que és la de Sant Pere, prop del Portal de França, per on deuen haver entrat al clos emmurallat) el clergue doni diners («*duos denarios*») a les dones abans de separar-se, per més que ell insisteixi que no van entrar a casa seva: «*Dixit per iuramentum quod aliqua de dictis mulieribus postmodum non intravit domum ipsius clerici, et quod predicta mulier vocata "na Dolor" non fuit in domo [...] clerici nec ipsam domum intravit post punicionem [...] per ipsum iudicem ratione ipsius mulieris [...] ipso clerico.*»

Aquesta precisió sobre l'entrada a casa està relacionada amb l'interès del canonge Socarrats en una altra acusació, que ara posa sobre la taula, per més que la compareixença de Ferrer respongui a una altra acusació: corre la fama que viu amb *na Dolor*, que la coneix carnalment i que ella té entrada lliure a casa seva, tot i les severes disposicions sinodals en contrari i les amonestacions (i un càstig: *punicionem*) que ja ha rebut en aquest

sentit: «*Cum laboret infamia contra ipsum clericum, quod ipse carnaliter cognoverit predictam mulierem “na Dolor” vocatam et quod contra inhibitionem sibi factam admitit ipsam mulierem et esse permitit in domo ipsius clerici, non attendens quod iam inde fuerit monitus et quod post punicionem fuit sibi pena imposita quod mulierem ipsam non admitteret nec eam teneret in domo propria vel aliena nec adiret domum illius nec esset in aliquo suspecto loco cum eadem [...].*»

El mateix Socarrats havia estat el jutge eclesiàstic que li havia imposat la seva *pena* anterior per incontinença, una sanció pecuniària que s'*aplicava* a determinades obres piadoses (per exemple, el Diccionari d'Història Eclesiàstica de Catalunya afirma que el bisbe Berenguer de Cruïlles va finançar el retaule de plata de la catedral de Girona *aplicant* a aquesta obra les multes imposades als clergues incontinents). En tot cas, Ferrer assegura que, des d'aquesta sanció, *na Dolor* no ha entrat més a casa seva: «*Ab eo tempore citra ipsa mulier [...] non comedit nec fuit personalliter [...] sive hospitium ipsius clerici.*»

Aquesta afirmació es contradiu frontalment amb els testimonis, que declaren a partir del 7 de juliol («*Nonas Julii anno Domini M^oCCC^oXX^oIII^o*») i que són unànimes a acusar-lo de concubinatge. Així, Maria Tomàs, veïna de la parròquia de Santa Eulàlia, diu que ella ha vist, i que tot el veïnat sap, que ella entra a can Ferrer com a casa pròpia, des de fa ja vuit anys: «*[...] Dicta Elicsendis, vocata “na Dolor”, intrat et exit publice, notorie et patenter de die in domum dicti Bernardi Ferrer clerici ipsam, clerico quamquam presente et quamquam absente, et hoc indifferenter; et hoc audit et audivit continue ipsa testis ab VIII annis citra.*» El mateix confirma el segon testimoni, Guillem Escuder, també veí de la Costa, que afegeix que, a més, li fa el menjar i li va a comprar des de fa sis anys: «*[...] Et ipsa etiam Elicsendis parat, infra domum clerici, comestionem ipsi clerico et sibi emit [...] panem et vinum, ficus et carnes et alia ipsi clerico necessaria, et hoc vidit et audivit ipse testis continue ab VI annis citra.*» Aquest testimoni ens informa, a més, que Ferrer era de Vilamalla, i hi anava de tant en tant, deixant Elisenda al càrrec de la casa: «*Et ivit apud parrochiam de Villaumala, unde ipse clericus traxit originem, et dicta Elcsendis tenuit clavem domus ipsius clerici, et ibi iacuit et stetit et comedit per duos vel per III dies, quousque dictus clericus rediit.*» El mateix diu el tercer testimoni, que devem a Esclaramonda Barrera, que coincideix exactament amb el que diu Escuder. El quart testimoni (de Berenguera, del veïnat de les Olives a Sant Esteve de Guialbes, ara veïna de la Costa) diu que Elisenda no solament feia les compres i el menjar,

sinó que ajudava l'home que feia l'oli («*pro iuvando cuidam homini facientem ibi oleum ad opus dicti clerici*») cosa que, segons ella, és molt significativa de la funció de mestressa que Elisenda tenia a can Ferrer. Els testimonis continuen tots en el mateix sentit. Una veïna diu que ha vist moltes vegades com parlaven tots dos sols a la porta o a la finestra: «*Vidit [...] pluries dictam Elicsendam [...] cum dicto clerico ante ianuam hospicii ipsius clerici, ambo in simul loquentes, solus cum sola*» (testimoni V: Barquera d'Olives). Un altre els ha vist parlant a l'escaleta (testimoni VI, Arnau de Sellers): «*Loquebatur cum dicto clerico in quadam scala lapidea que est ante ianuam hospicii dicti clerici, sola cum dicto clerico solo.*» Geralda, muller d'Arnau, ho confirma tot punt per punt, i també l'ha vista ajudant a fer l'oli, cosa que també ha cridat l'atenció d'altres veïnes xafarderes, com ara Guillemma Sisfrera, «*que moratur in Costa Sancte Eulalie*»; i Cèlia de Besalú, que també «*commorans in Costa de Sancta Eulalia*» i que s'escandalitza de la deferència del clergue envers *na Dolor* a qui obsequia amb pa i vi a la porta de la casa: «*Dixit se vidisse, bis vel ter ab anno citra, quod dictus clericus deferebat predicte mulieri, que erat ante dictam ianuam, unam taciã repletam vini cum modico de pane: et ipsa mulier comedebat et bibebat ibi, extraianuam, in presencia dicti Bernardi Ferrer, clerici.*» Aquests testimonis fan l'efecte que tot el petit veïnat de la Costa de Santa Eulàlia vivia pendent de les trobades del clergue amb *na Dolor*. Allà hi traspuen la xafarderia de veïnat, les curiositats i les confidències que feien la gran diversió d'aquells temps, en què no hi havia televisió ni cinema. El pobre Bernat Ferrer, que se'ns apareix ben humà a través dels segles, en va pagar les conseqüències davant la justícia eclesiàstica.

Així doncs, Socarrats li fa llegir la sentència dictada per ell mateix el 7 de maig de 1322 («*qui intellexit ipsum clericum culpabilem*») i el subjecte de la condemna: «*Esse famam quod ipse clericus carnaliter cognoverit Elicssendem de Vernetis (que alias vocatur "na Dolor") [...] ratione incontinentie sive carnalis cognitionis vel fornicationis [...] inter eum et dictam mulierem habitam*», i li pregunta si aquesta situació ha continuat. El clergue respon: «*Quod non credit esse famam, nec est.*» Ja hem vist que en això s'equivocava, i molt, perquè el barri n'anava ple. Reconeix que ha «*pecat carnalment*» amb ella, però no després d'haver estat sancionat, és a dir, nega que «*a duobus annis citra carnalem copulam haberet cum muliere*». Quan el jutge mostra els testimonis del veïnat, Bernat, que ja no sap què més dir, al·ludeix a una malaltia per la qual es va fer cuidar per *na Dolor*; encara

que, en ser interrogat, ha d'admetre que no era cosa greu: «*Quamquam febrem, quamquam apostema et quamquam tussim.*» Aquests símptomes van donar lloc a una estada d'almenys vint dies de *na Dolor* a can Ferrer. I com que el clergue ho nega tot, el jutge comissari no té més remei que procedir en justícia i passar a un judici en forma solemne, que no se'ns ha conservat, però que sens dubte va acabar amb la condemna del clergue incontinent a una *pena pecuniaria* o, en cas de més severitat, destitució del seu benefici i empresonament a les temudes presons *de fusta* o *de ferro* del Palau Episcopal de Girona.

El procediment d'enquesta (*inquisitio*) es tanca així: «*Iudex autem, cum contrarium intellexisset, iniunxit ipsi clerico ut super premissis (et aliis de quibus inquirere intenderit) iuraret dicere veritatem. Et idem clericus respondit quod non iuraret nec super premissis faceret vel prestaret aliquatenus iuramentum. Et iudex [...] primo, secundo et tertio, preceptorie et sibi auctoritate [...] ex parte Domini Episcopi, iniunxit quod iuret et iuramento [...] pro premissis dicere veritatem et assignavit sibi [...] et parcatur laboribus et expensis terminum VI [...] prestandum ipsum iuramentum ante ipsum iudicem [...] duos pro primo, duos pro secundo et residuos duos pro tertio et preceptorio termino deputavit eidem, alioquin [...] se ipsum clericum rebellem et contumacem [...] ex nunc ut ex tunc in eundem ex cassis premissis si contempserit ulterius procedere in negociis ut de iure fuerit faciendum*» (final del full 13 i començament del 14).

1360: FRANCESC CANET, BENEFICIAT DE LA SEU

Trenta-sis anys més tard (1360), esclatarà a Girona un altre escàndol, que es reflecteix en el procés contra Francesc Canet (ADG, *Processos medievals*, núm. 288; 1360, 8 ff.) i que té la particularitat que s'incoa a partir d'una lletra sense data, dirigida al bisbe Berenguer de Cruïlles (1349-1362) per Astruga, muller de Francesc Oliver, ferrer de Girona. Astruga explica que era serventa a casa del ferrer Bernat Torrich i que aquest estava casat amb una germana de Francesc Canet, clergue beneficiat de la catedral. En una de les seves visites, el beneficiat es va fixar en la serventa i la seduí. Després d'un temps de relació, durant el qual Astruga va anar a viure a casa del beneficiat i en va tenir un fill, la relació es va trencar per motius que no queden explícits en el text i ella es va prometre en matrimoni amb el ferrer Francesc Oliver.

Sembla que el beneficiat no s'ho va prendre gens bé, i que quan ho va saber va començar a ridiculitzar i amenaçar Astruga i Oliver. Aquest és

el motiu de la carta: Astruga demana la protecció del bisbe. I demana, a més, que se li faci tornar la roba de llit (i algun moble) que havia deixat a casa de Canet, i que l'enrabiament clergue es nega a tornar-li.

En rebre la carta (escrita amb una cal·ligrafia excel·lent, que posa en relleu l'interès de la suplicant, que no va escatimar diners per tal de pagar-se un bon escrivà) el bisbe escriu una minuta al marge ordenant l'inici d'una *inquisitio*. Ordena que la roba es torni *incontinenti*, i que el beneficiat sigui sancionat pecuniàriament en cada amenaça que profereixi contra la parella. I, en compliment de les ordres del bisbe, s'incoa un procediment d'enquesta, que comença el dimarts 28 de juliol de 1360 amb l'interrogatori dels dos protagonistes.

L'interrogatori d'Astruga està centrat en les amenaces del seu antic amant i en les robes que ella reclama. Es mostra especialment sensible al fet que el beneficiat la ridiculitza pel fet d'haver preferit el ferrer. No fa més de vuit dies que Canet havia dit en una botiga de Girona «*que no li és mester que, d'aquí avant, sol me toch: sa vil bagassa!*» Naturalment, no faltaven amigues que ho havien sentit i que corrien a dir-li tot allò que l'amant menystingut deia d'ella i del seu espòs, perquè —segons el beneficiat— Francesc Oliver no sabia amb qui es casava: «*Que-l dit Francesc veuria qui pendria per muler.*» I ell ja sabia prou bé el que li calia fer: «*E si el la tenia, que-l faria que-l matrimoni no duraria, [...] ne hauran ben.*» En l'interrogatori es demana a Astruga si cal interpretar aquesta darrera frase com una amenaça de mort i si ho ha dit altres vegades; però ella, prudentment, no vol entrar en aquest tema. En canvi, insisteix en els llençols, cobrellits, vànoves, flassades i altra roba que el beneficiat no vol tornar-li, i acaba demanant al bisbe que faci allò que toca per tal que Canet la deixi començar en pau una nova vida amb Oliver.

En el seu interrogatori, Canet nega les amenaces. Al contrari, que va estar molt content quan va saber els projectes matrimonials de la seva antiga amant: «*Habuit inde magnum gaudium et ylaritatem.*» Quant a les robes, fora d'algunes tovalles, les altres eren seves («*erant et sunt ac pertinent huic deponenti*») car ell les havia comprat quan Astruga va donar a llum el seu fill i va anar a viure a casa d'ell, dos anys enrere. Tot el que era d'ella ja ho ha restituit a través de la dida del nen («*per ancillam seu nutricem*») i vol quedar-se amb la resta de la roba, que és seva: «*Ea penes se detinet, et non cedit.*» Cal tenir present que la roba era cara llavors, i és lògic que els amants d'aquella època se la disputessin aferrissadament.

Una petita cèdula en paper, que ha quedat entre els fulls del procés, ens explica com van acabar les coses: «*Iste Franciscus Caneti fuit correctus de contentis in presenti inquisitione et captus et certam solvit pecuniam Domino Berengario, et inde remissionem habuit.*» És a dir, que va ser detingut i va passar un temps a la presó del Palau Episcopal, i el van deixar anar després de pagar una multa al bisbe Berenguer de Cruïlles.

Pel seu interès, transcrivim a continuació la lletra suplicatòria adreçada per Astruga al bisbe i la minuta episcopal al marge, que pot donar indicis sobre les penes de presó (*ad quinquennium*, cinc anys) i pecuniàries (11 lliures, quantitat important) proposades pel bisbe i que semblen prou severes; el bisbe mana, a més, que es procedeixi sense vacil·lació i de manera immediata.

TRANSCRIPCIÓ DEL SUPLICATORI D'ASTRUGA OLIVER AL BISBE DE
GIRONA BERENGUER DE CRUÏLLES

«*A la vostra dignitat, nobleha, mossènyer en Berenguer per la gràcia de Déu bisbe de Girona, ab tota reverència he humilitat a la vostra dignitat episcopal humilment supplica Astruga, muller d'en Francesch Oliver, ferrer habitador de Gerona, que con en temps passat la dita Astruga estigués per sirventa ab en Bernat Torrich, ferrer e menestral de Gerone e ab la muyer sua, girmana d'en Francesch Canet, clerga e beneficiat en la Seu de Gerona, lo dit Francesch, clerga, estant en casa del dit Bernat Torrich e de sa sor, ab paraules vanes e pintades e ab altres falagueries decebé e enganà la dita Estruga, conexent aquele carnalment; e la dita Astruga, vehent·si decebuda e enganada per lo dit Francesch Canet, volent a n'aquel fugir e pecat esquivar, ha fet matrimoni públicament per paraula de present ab lo dit Francesch Oliver, ferrer demont dit. E com lo dit Francesch Canet, clerga demont dit, haia sebut lo dit matrimoni, és estat fort falló he despapat e ha manassat (e tot dia manassa) a la dita Estruga e al dit marit seu, dient paraules vanes e de vergonya, assí: "si la tenia, que el farà que·l dit matrimoni no durarà ne hauran ben", ho semblants paraules en acabament. Item dix públicament devant testimonis (so és: devant en Berenguer ça Rovira, ferrer de Gerona, e Berenguer Ferrer, capallà del Hospital Nou de Gerona, e en Boschà, paraire de Gerona, e devant madona muler del dit Berenguer ça Rovira, ferrer, e devant sa mulyer de Morel, mercader, e de molts altres) dix que el faria auciore la dita Estruga e tots sos valadors. Item que·l dit Francesch ten envès si ll parels de lansols nous de ll teles que ha preses de la dita Astruga ultra la voluntat de quela. Item una vànoba de ll teles de bastes. Item una flaçada de*

*lana listada de listes vermeyes e negres. Item I barragàn listat. Item unes tova-
yes de ll canes. Item una pastera. Les quals coses demont dites lo dit Francesch
Canet, clerga, a la dita Astruga retre no vol en naguna manera, jatzsia moltes
vegades lo·n haia request e fet requerir. Per què, mossènyer, la dita Astruga ab
tota humilitat justícia demenant, sopllica e requer que de part vostre sia al dit
Francesch Canet posade pene gran, que (de qui avant) el no haia cura de la dita
Astruga ne li vaia devant ne derera per envergonyir-la ne per diffamar, he axí
matex que no manàs a ela ne assos amichs, he que encontinent li restituesque les
coses demont anomenades, les quals iniustament deté e en perjudici de sa ànime.
Déus Totpoderós, mossènyer, vos don vida longa ab salut bone. Amén.»*

*«[Minuta episcopal, al marge inferior:] Fiat de hoc inquisitio diligens per
Philipum et nobis hostendatur, et interim ponatur sibi pena [de] I liures: ad car-
cera ad quinquennium; quod non minetur dicte mulieri nec sibi malum inferat,
et idem de viro suo; et pena X librarum quod non transeat per meum. Mulier ipsa
et vir suus moneantur et totiens quotiens transiverit, penam exsolvat. Et raubas,
si quas suas habet, eidem restituat incontinenti. Fiant hec bene et incontinenti.»*

PROCESSOS PER INCONTINÈNCIA, CONCUBINATGE
I ABUSOS EN L'ARXIU DIOCESÀ DE GIRONA

(II. PROCESSOS MODERNS 1548-1629)

L'Arxiu Diocesà de Girona conserva una riquíssima sèrie de processos eclesiàstics, dividida en dues seccions, que agrupen respectivament els processos medievals i els processos moderns. Aquests darrers comencen l'any 1500 i arriben fins al segle XIX, quan es va suprimir la cúria judicial eclesiàstica. Un excel·lent repertori en forma de suport informàtic permet una còmoda consulta de llur temàtica, fins i tot a domicili.

Dels processos moderns en seleccionem alguns que presenten el mateix fil conductor: els abusos sexuals (concubinatge, adulteri, pederàstia, etc.). Aquesta temàtica ha pogut semblar «escandalosa» en els temps de la hipocresia, però ara se'ns fa humana i pròxima a nosaltres. Cal puntualitzar que els eclesiàstics no eren més aficionats que els altres a aquestes debilitats. Simplement, han conservat millor els seus processos, que (a diferència dels que corresponen a les jurisdiccions senyorial i reial) han arribat a nosaltres perfectament conservats i classificats per una burocràcia eclesiàstica molt competent, que hauria pogut destruir els materials suposadament «comprometedors», com van fer amb molta freqüència les cúries seculares, i que no ho va fer perquè tenia molt clar que els homes (i les dones) no són de pedra, i tenen els seus sentiments i debilitats. Recordem, però, que el concubinatge i l'adulteri estaven severament prohibits als clergues per les disposicions dels sínodes que se celebraven anualment a Girona, pels manaments episcopals que les aplicaven i per les constitucions del Concili de Trento (1545-63). Per tal d'incoar un procés secular per adulteri davant les cúries senyorials o reials calia denúncia de part, i la majoria de les vegades les persones agreujades per infidelitat s'estimaven més embolcallar els fets amb un discret silenci. Aquesta no era l'actitud del procurador fiscal de la cúria eclesiàstica, que es mostrava molt més actiu, perquè actuava *ex officio* i perquè la seva oficina es mantenia en part pels ingressos de les *penae pecuniariae* (multes) imposades als transgressors.

MADÒ DURAN I MOSSÈN PUIG DE BANYOLES (1548)

El 31 d'agost de 1548, el procurador fiscal Joan Alenyà denunciava al vicari general del bisbat de Girona (el canonge Domènec Torner) el cas de

Joan Puig, prevere de Banyoles acusat de públic concubinatge amb madò Duran. El bisbe era Joan Margarit (1534-54), parent del gran cardenal del mateix nom que havia ocupat la càtedra episcopal de Girona mig segle abans (1462-1484). El procés no va passar de l'estadi de mera *inquisitio* o procediment d'enquesta, probablement perquè mossèn Puig, obligat per les circumstàncies, va trencar la seva relació i va pagar les multes corresponents.

El mateix 31 d'agost són interrogats a Banyoles tres testimonis, tots ells preveres locals i coneguts de mossèn Puig. El primer (Antoni Moré) diu que «*la veu comuna e fama pública és que lo dit mossèn Joan Puig té per dona enamorada e pública concubina una dona que's diu madona Durana, de la qual té fills i filles*». Segons creu, aquesta dona tenia uns 30 anys. El segon (Bartomeu Vila) li fa uns 40 anys. Diu que ha donat a Puig un fill i una filla «*y li aparella de menjar, y algunes vegades he vist que dinava y sopava amb dit mossèn Puig*». El darrer testimoni (Francesc Pagès) li fa també «*quoranta anys, ho cercha*», i diu que la té «*per anamorada e pública concubina*», i confirma que té d'ella un fill i una filla, «*he e hoit a dir que li aparella de menjar, y que menja ab ella y après se'n torna en sa casa*». Diu també que Puig prenia certes precaucions, a causa dels manaments episcopals en execució de les disposicions sinodals aplicables als clergues d'ordres majors, que havien decretat que «*sots pena de 25 sous ningú no gosàs tenir donas enamoradas en llurs cases*». Però el testimoni de Francesc Pagès és prou clar en aquest punt: «*No obstant dites lletres, totstemp he vist que la dita madona Durana entra en casa del dit Joan Puig, prevera; y assò he vist moltes vegades [...]*» (*Processos moderns*, núm. 218, 8 ff.).

MADÒ ANTIGA I EL RECTOR DE PEDRET (1582)

El 20 de juny de 1582, el procurador fiscal Pere Garau denuncia el cas de Garau Imbert, rector de Pedret d'Empordà (ara Pedret i Marzà; llavors sovint designat com a «*Pedret prop Castelló*»). Era canonge oficial Pere Traver i ocupava la càtedra episcopal l'italià Benedetto di Tocco (1572-1583), un home plenament identificat amb la Contrareforma, decidit partidari dels germans Agullana i element decisiu en la transformació de la canònica de Sant Martí Sacosta en col·legi jesuític (1581).

El procurador fiscal acusa Imbert de fer anar a Pedret diverses dones des de Girona, sobretot «*una dona nominada madò Antiga [...], menjant y bevent contínuament ab ella y tanbé dormint los dos, servint-se d'ella carnalment*». Però allò que més l'escandalitza és que Antiga actúa com si fos la

muller del rector: «*Stant com a casats, donant ella recapta als negossis de casa y als hostes qui en aquella venien, sens amagar-se de ningú.*» Això no obstant, Antiga no vivia sempre amb mossèn Imbert, que ja l'havia fet marxar de la rectoria durant la Setmana Santa de 1582 i l'havia amagada a casa d'un sabater de Parlavà.

Madona Antiga és considerada pel procurador fiscal com una prostituta professional: «*La qual dona és una dona pecadora corredissa.*» Feia pocs dies que un mosso de mossèn Imbert l'havia acompanyada de tornada a Girona «*a cavall en un rossí*», tot dient: «*Fem retorn de dones!*» i portant-ne una altra a la rectoria: «*Y de voluntat y manament del dit mossèn Garau Imbert, ab lo mateix rossí que havia aportada la dita madò Antiga, assí en persona feu aportar una altra dona corradissa que està en la present ciutat de Gerona, la qual li diuen Àngela Verdera, la qual dona fins vuy és en dita Rectoria y en companyia de dit mossèn Garau Imbert, vivint allí de constament ab dit rector Imbert.*»

Havent rebut una denúncia tan detallada del fiscal, el canonge oficial posa tot un dispositiu en marxa. Nomena comissari de la *inquisitio* el prevere beneficiat Salvi Blanyà, amb plens poders, fins i tot per a agafar-lo i portar-lo a la presó episcopal: «*Si comodeprehendere poterit, capiat, et intus carceres episcopales Gerunde deferat et ponat.*» A més, posa a la seva disposició l'escrivà Joan Gonech, que és l'autor material del procés que ha arribat fins a nosaltres. Una cèdula del mateix Gonech («*G. predictus*») conté una anotació datada el 21 de juny de 1582, segons la qual el rector de Pedret s'haurà de presentar «*dins sis dies*» a la cúria episcopal de Girona, per un altre afer. De fet, serà detingut a Pedret el 26 de juny de 1582 i interrogat al Palau Episcopal el 30 de juny. Ingressarà directament a la presó, on un procurador (l'escrivà Pere Vidal) serà autoritzat a visitar-lo i donar-li suport jurídic. Malgrat això, serà condemnat el 5 de juliol.

El comissari Salvi Blanyà i el seu escrivà, Joan Gonech, s'havien presentat a Pedret el mateix 21 de juny de 1582, i havien aplegat testimonis: el jornalier francès Jean Foucart, el pagès de Pedret Miquel Sunyer, el prevere Antoni Cabrer, un altre pagès de Pedret (Joan Pagès), el rector de Fortià, Francesc Ribes, tres bracers francesos (Balthassar La Costa, Jean Monlier i Guerau Cortià), un sabater de Castelló (Pere Artigó) i el seu fill. A través de les declaracions (*depositiones*) dels seus interrogatoris coneixem la decidida actuació del comissari que, a trenc d'alba, es presenta a la cambra del rector amb el seu escrivà i tot un estol de testimonis, i troba

Guerau Imbert al llit amb Àngela Verdera, que un dels testimonis qualifica de «dona jove» (testimoni de Joan Pagès). Una nota marginal insisteix un cop més en el fet «*que acostuma de estar a Gerona*». Així ho explica la declaració de Francesc Ribes, rector de Fortià: «*Jo, vuy dematí y a punta de dia, só entrat ensemps ab companyia de V.M. y altres en la casa de la Rectoria de Pedret, del present comptat d'Empúries y, essent alt en dita casa, jo só intrat ab alguns altres (y V.M. també) dins la cambra de mossèn Garau Imbert, prevere y rector de la iglésia de Padret; y, ubertes les finestres, jo he vist (y tots los qui també dins dita eren, han vist) una dona que jeye al llit del dit mossèn Garau Imbert, y lo dit mossèn Garau Imbert li estava al costat, dins los dos del dit llit, tots en camises, y ella lligada a l'altra dona: la qual dona he jo coneguda [...]*» (Una nota al marge acota: «*Àngela Verdera, que acostuma de estar a Gerona*», per tal d'aclarir que l'expressió «*lligada a l'altra dona*» no es refereix a un lligam físic, sinó a una relació de dependència d'Àngela amb madò Antiga).

Els altres testimonis expliquen els mateixos detalls: «*Vuy dematí, jo he vista dita dona que-s vestia a la cambra del dit rector mon amo, y se ere llevada del seu llit, del costat del dit senyor rector mon amo*» (J. Foucart). «*Jo també la havia trobada al llit ab lo dit rector, mossèn Garau Imbert*» (M. Sunyer). «*Bé he vuy entès a dir que una dona, que li diuen madò Àngela de persona, la qual he vista dins la present casa, que esta nit passada hauria dormit ab lo rector mossèn Garau y que la-y haurien trobada en lo llit ab dit rector*» (J. Falgués). «*Vuy dematí, que la he vista llevar del llit del costat de dit mon amo, que havien dormit los dos en un llit, la qual dona he entès ha nom Àngela y vingué de Gerona ab lo mosso que [es] diu Joan, que feu retorn perquè ja hi havia acompanyada l'altra que-s diu madò Antiga*» (A. Cabrer). «*Jo també he vist lo dit senyor rector en lo seu llit, despullat, y estava al seu costat una dona que poch dies havia sé jo que era vinguda en dita sa casa, la qual he hoït li deyen la senyora Àngela*» (B. La Costa). «*Que estava dins son llit, despullat, y una dona, també despullada en camisa, al seu costat*» (J. Monlier). «*Vuy dematí jo bé só entrat (com V.M. y altres també) en la cambra [...], y huberta que fou la finestra de dita cambra, jo he vist lo dit mossèn Garau dins del llit, que ja-s volia llevar, y estava al seu cap una senyora també despullada en camisa que aquella nit havia dormit ab ell*» (G. Cortià).

El testimoni dels sabaters Artigó (pare i fill) està més centrat en madò Antiga, ja que l'havien tinguda mig amagada a la seva casa de Parlavà durant la Setmana Santa. El pare diu que la va sentir a «*ella mateixa que*

deye que havie molt estat ab lo rector de Padret que-s diu mossèn Garau per amiga», i el fill declara haver-la vist sortir de la cambra del rector: «Y al matí jo fuí llevat dematí y vuí la dita madò Antiga que exia de la cambra del dit mossèn Garau y estava despullada, que (crech jo) havia dormit ab dit rector.»

L'interrogatori de mossèn Imbert es va celebrar amb gran solemnitat al Palau Episcopal el 30 de juny de 1582. Declara ser «*prevere, del Realme de França natural*», i reconeix que el comissari Salvi Blanyà «*trobà en casa mia, en lo llit méu, una dona que-s diu Àngela Verdera*». Afirmar, però, que dormien en llits separats: «*Jo dormí també aquell vespre a un caril que allí havia en dita cambra, y jo a dita Àngela no la conech per homa ni per dona.*» Nega també haver tingut «*amors*» amb madò Antiga i diu que mai l'ha «*coneguda carnalment*». Malgrat aquestes protestes, realment poc convincents, ja hem vist que fou condemnat a la presó episcopal, on el seu procurador (que havia rebut una còpia de les disposicions sinodals promulgades per manament episcopal, còpia que ha quedat inclosa entre les pàgines del procés) podia visitar-lo i aconsellar-lo (*Processos moderns*, núm. 333, 68 f.).

ANNA PUJADAS I EL RECTOR DE SANT MARTÍ SAPRESA (1586)

El 29 de maig de 1586 el procurador fiscal sotmet a la cúria una denúncia contra Llorenç Bech, rector de Sant Martí Sapresa. Aquesta parròquia (que actualment pertany al municipi de Brunyola) té com a sufragània la de Sant Amanç, i és també coneguda com Les Esposes (o «*Ses Poses*», en el procés). Els fets denunciats giren al voltant de la relació del rector amb madò Anna Pujadas, aprofitant la perllongada absència del seu marit. El procés no passa de l'estadi d'informació (*inquisitio*) i són cridats a depositar llurs declaracions quatre testimonis, tots ells pagesos i feligresos de Sant Amanç: Jaume Posas (àlies *Planella*), Miquel Camps, Jaume Comarrodona i Joan Fàbrega.

Aquests testimonis parlen dels fets com d'una cosa del domini públic, i a la pregunta de qui podria aclarir més els fets, contesten sempre: «*Los parrochians*», referint-se a tot el poble. Diuen que «*és la pública veu y fama [...] que viuan los dos amistansats i concubinàriament i desonestament*» (*Planella*) i que fan vida en comú, aprofitant l'absència del marit d'ella: «*En dos anys que son marit (de la dita Puyadas) ha estat fora de la parrochia, ella (dita Puyadas) ha parit una volta, y és la pública veu y fama que la creatura que parí era filla de mossèn Bech*» (M. Camps). La dona és jove: «*És dona molt jova, que pot tenir poch més o manco alguns vint anys*» (J. Fàbrega), i la falta del marit la impulsa

a cercar una llar a casa del rector, car «entra y hix pública y palesament en casa de l'altra, y se tractan los dos com a marit y muller» (M. Camps). Quan visiten un santuari, festegen pel camí: «Y dit mossèn Bech, dimarts més prop passat, venint de Sant Salvi en companyia de la dita Puyadas y de una viuda Anna, jugant y fahent-se jochs tot lo camí y tractant-se molt desonestament» (Planella) i «anavan jugant per lo camí y se tractavan com ha marit y muller» (M. Camps).

Els parroquians veuen aquesta situació com un gran escàndol: «Pe-las quals cosas totas y senglas ne vé molt gran escàndol al pobla» (Planella), «com sia gran deserverey de Nostre Senyor» (J. Comarrodona), «ne vé gran escàndol al pobla» (J. Fàbrega). Tanmateix, el procés no passa de l'estadi d'informació; probablement, va haver-hi prou amb les amonestacions (acompanyades de les corresponents *penes pecuniàries*) i el retorn del marit d'Anna per endegar la situació (*Processos moderns*, núm. 345, 24 f.).

ÀNGELA GARAU I L'ORGANISTA DE CASTELLÓ (1629)

El 20 de maig de 1629 el procurador fiscal Llorenç Cermió sotmet solemne denúncia al canonge oficial i vicari general del bisbe García Gil y Manrique (1627-1633), fent-li saber que «mossèn Ramon Renovau, prevere y organista de la parròquia de Castelló d'Empúries a tinguda prenyada algun temps [...] a Àngela Garau, donzella filla de na Garaua, viuda de la parrochia de Vilafant [...] y dita Àngela parí al cap de tres mesos, poch més o manco, una minyona [...] a la qual posaren nom Anna Maria. Y com sie veu y fama pública y se diga palesament que dita Anna Maria sie filla de dit mossèn Ramon Renoau, prevere y organista de dita vila de Castelló de Empúries, y de dit cas estiguéren scandalisats tant los de dita vila de Castelló com los de dita parròquia de Palau[-saverdera] per hont pública y palesament se sap [...]». Sol·licita la incoació d'un procés contra l'organista, i l'acusa, a més, d'haver portat Àngela Garau a Palau-saverdera i haver-la tingut més de tres mesos amagada a casa d'Antiga Deuloféu.

Vista la denúncia, el canonge oficial nomena el fiscal com a comissari del procés i li encarrega la *inquisitio* dels testimonis. Cermió s'instal·la a un hostel del carrer de Sant Agustí de Castelló i comença els interrogatoris el mateix 20 de maig. Convoca Antiga Deuloféu, de Palau-saverdera; Anna Miró, de Castelló; Joan Oliver, rector de la parròquia de Castelló (i, per tant, superior jeràrquic de l'organista); Rafael Avinyó, beneficiat de Vila-sacra, i Guillem Ventolà, prevere *sagristà* (rector) de Palau-saverdera, com a presumpte còmplice del precipitat bateig de la petita Anna Maria.

Antiga Deuloféu havia quedat vídua (als 40 anys) d'un procurador de la Bisbal, i s'havia establert a casa d'un seu gendre a Palau-saverdera. Confirma que van anar a buscar-la per tal d'amagar a casa seva l'embaràs d'Àngela Garau: *«Al deset d'agost prop passat de l'any mil sis-cents y vint y vuyt, estant jo (dita testimoni) en la casa de Montserrat Carreres, mon gendre, en la present parrochia de Palau Sevardera, que devian ser entre las deu y las onze horas del migdia, vuí arribar en dita casa de mon gendre a Anna Mirona, viuda, de la vila de Castelló habitant, en companya de una altre viuda (que jo, testimoni, no sé lo nom) en companya de Àngela Garau, donzella segons entench, y arribant me diguéren (a mi, testimoni) que la fadrina que anava en companyia de dites dos viudes era prenyada, y que las importava a ellas que jo la tingués en casa de dit mon gendre, hahont jo habito, fins que dita donzella [...] agués parit, tant perquè convenia lo secret de son prenyat com perquè la criatura que aportava en lo ventre no fes malbé. Y com la dita Anna Mirona, una de las viudas ja ditas, fos amiga mia, tant per fer-li'n a ella (dita Mirona) servey com perquè la dita criatura no fes malbé, conforme ella me digué, los diguí que la m dexasen en cassa fins que agués parit la dita Àngela Grau, com de fet la dexaren en dita ma cassa y al cap de tres mesos, poch més o manco, parí dita Àngela Grau una minyona la qual batejà lo reverent mossèn Guillem Ventolà, sacristà de la present parrochia de Palau Sevardera, a la qual posaren per nom Anna Maria [...]»* De l'interrogatori es desprèn que el principal problema d'Antiga era saber qui li pagaria les despeses dels tres mesos d'estada d'Àngela a Palau-saverdera. Segons diu, Anna Miró li havia presentat un beneficiat de Castelló que li havia promès fer-se càrrec de les despeses (*«y allí me digué dit mossèn Avinyó que ell me feia bò tot allò que dita Àngela Grau gastaria en ma cassa [...]»*), però sembla que després tothom es passava la pilota, perquè el pagament de les despeses podia constituir la prova decisiva de la paternitat de la petita Anna Maria.

El segon testimoni interrogat el 20 de maig de 1629 va ser Anna Miró, una vídua jove (25 anys) i amiga d'Antiga Deuloféu. Reconeix que havia portat Àngela (i la seva mare) a casa d'Antiga. Sembla que mossèn Avinyó, amic de l'organista i d'Anna, va ser qui va buscar l'amagatall de la jove embarassada i qui va garantir el pagament de les conflictives despeses.

El rector de l'organista (el doctor Joan Oliver) va ser el darrer testimoni d'aquell 20 de maig. És un testimoni important, ja que era el superior jeràrquic de l'acusat i, com a «oficial forani» tenia poders judicials

delegats pel bisbe per tal d'actuar en primera instància, poders que sembla haver exercit amb una benignitat excessiva. Les seves declaracions manifesten un gran interès a mostrar que estava en possessió d'importants qualificacions acadèmiques, que justificaven el seu càrrec malgrat la seva relativa juvenesa (*«presbiter, philosophie doctor [...] etatis, prout dixit, triginta annorum parum plus vel minus [...]»*). El seu testimoni se centra en la demanda de diners per part d'Antiga: *«Lo que jo [...] puch dir aserca de lo que ara de present se'm demana, és que en dies passats vingué a mi [...] Antiga Deuloféu, llavadora, en la parrochia de Palau Sevardera habitant, devant de mi com ha official foràneo que só per lo Molt Illustre y Reverend Senyor Bisbe de Gerona en dita vila de Castelló y son districte, que digué que mossèn Ramon Ranuau, prevere beneficiat y organista, li devia vuyt o nou lliures, moneda barcelonesa, per lo gasto de una fadrina que havia parit en cassa de dita Deuloféu o de son gendre ab qui ella està; y, citat y oït per mi [...] dit mossèn Ramon Renau y cridat també a judissi Raphel Avinyó, beneficiat en esta vila habitant, assaveat de la veritat, condempní al dit Renoau que en effecte pagàs a dita Deuloféu dites vuyt o nou lliures, attès que dit Avinyó digué en juditi y devant del mateix Renoau que havia fet lo dit gasto sota paraula del dit Renoau (si bé dit Renoau digué que lo perquè pagava dita quantitat era negoci de un amich seu) y apés de alguns dies, no acontentant-se dita Deuloféu de rebre dita quantitat de deu en deu reials cada mes, conforme volia dit Renoau, li fui donar sis lliures de una vegada [...]»* I, dit això, el rector es deslliga diplomàticament del cas: *«Y del demés, no sé si és acabada de pagar, perquè no la he vista més [...]»*

Les deposicions continuen el dia següent (21 de maig de 1629) amb la declaració de l'amic i intermediari de l'organista, mossèn Rafael Avinyó, beneficiat de Vila-sacra. Reconeix que va ser ell qui va demanar a Anna Miró *«que'm fes servei de sercar una casa per hont pogués estar Àngela Garau la qual, segons ella (dita Àngela) deya, estava prenyada, per a que en aquella pogués parir ab molt secret [...]»* ja sabem que Anna Miró li va trobar la casa d'Antiga Deuloféu a Palau-saverdera, on Àngela es va quedar tres mesos i on va donar a llum. Com és lògic, Antiga volia saber qui pagaria: *«Y me envià a sercar en casa de dita Mirona y me digué (a mi, testimoni): qui pagaria los gastos [que] feia dita Àngela en sa casa?»* Mossèn Avinyó era, sens dubte, un bon company, i no va dubtar a donar el seu nom per tal d'ajudar el seu amic: *«Jo li diguí alashores que jo, testimoni, la fària pagar encara que no fos cosa mia.»* Evidentment, alguna pregunta va fer al seu col·lega: *«Y si bé jo, testimoni, li diguí en alguna ocasió si la criatura que la dita Àngela havia parit*

era sua, me digué sempre que no, sinó que era de un germà del dit Renoau, que-s diu Joan Renoau, que està en Vila-sacra [...].»

El darrer testimoni és el del *sagristà* (rector) de Palau-saverdera, on Àngela havia donat a llum. Mossèn Guillem Ventolà tenia 40 anys, i declara que *«en lo mes d'agost prop passat vingué en la parrochia de Palau Savardera, de hont jo testimoni só sacristà [...] Àngela Garau, que anava ab àbits de donzella, la qual estigué en dita parrochia cosa de tres mesos, poch més o manco, y com estigués y anàs dita Àngela ab dit títol [de soltera] y se conegués ocularment que estava prenyada o que jo testimoni ho demanàs ho ho sentís a dir, entení que era prenyada y que-s deya estava prenyada dita Àngela Garau de mossèn Ramon Renovau [...] y que [...] la tenia en dita parrochia de Palau Sevardera, en casa de Antiga Deuloféu, llevadora en dita parrochia habitant, la qual tingué dita Àngela en sa casa (o de Montserrat Carreres, son gendre) fins que dita Àngela agués parit, com de fet y estigué, en la qual casa parí una minyona la qual jo [...] bategí en dita parrochia de Palau Sevardera de hont só curat per raó de la secrístia que en ella obtinch [...]»*. Com a ministre del bateig de la nena, mossèn Ventolà declara que *«a onze de novembre mil sis cents y vint y vuyt fonch batejada Anna Maria, filla de la ventura [...]»*, i que el nom del pare anava en boca de tothom, i fins i tot objecte d'alegres bromes que criticaven, però, l'abandó de la criatura, que va ser portada a l'hospici: *«Y sé y puch dir [...] que quant se batejà dita Anna Maria, se parlà y abans y après públicament que era filla del dit mossèn Ramon, y per scarni y befa deian las ditas llevadoras y padrina que dita Anna Maria era néta de Santa Mare Iglésia y que, essent-ho, feia mal dit Renovau, son pare, de que la enviàs a l'Hospital com de fet sé jo, testimoni, per la que la aportà, que la havian aportada al Hospital de Castelló de Empúrias [...]. »*

Acabats els testimonis, el comissari del procés i procurador fiscal, Llorenç Cermió, considerant que ja té prou elements de judici, emet un *mandatum* en què s'intima la compareixença de l'organista davant la cúria episcopal de Girona (21 de maig de 1629): *«De part del Molt Reverent Senor Agostí López Fernández, en quiscun dret doctor, Oficial y Vicari General del Molt Illustre y Reverendíssim Senor Bisbe de Gerona, a instància del venerable Procurador Fiscal de la Cort Ecclesiàstica de Gerona: Fer (com se fa) manament a mossèn Ramon Renoau, prevere beneficiat y organista de la iglésia de Nostra Senyora de Castelló de Empúrias, que (a pena de vint y sinch lliures, moneda barcelonesa, en llochs pios arbitre de Sa Senyoria aplicadores, y en subsidi de excomunicació major) que dins sis dies après de la presentatió de la present conta-*

dors, personalment y no per procurador, no guiat ni assegurat, comparega davant dit Senyor Official y Vicari General.» Si gosés no fer cas del manament episcopal, quedaria excomunicat i se li confiscarien els béns: «Altrament, passat dit termini, si lo contrari recusara fer, se prosehiria contra d'ell y béns seus a execusió de dita pena y com a deutor fiscal, y a declaratio y publicatio de dita excomunicatio, e com de justícia se trobarà fahedor.»

El manament es va portar el mateix dia (21 de maig) en pròpia mà a mossèn Renovau, encara que sembla que ell s'amagava al cementiri: «*Fuit intimatum dicto Raymundo Ranovau, personaliter in sementerio dicte parrochie dicte ville Castilionis Empuriarum reperto.*» El missatger o *nunci* jurat de la cúria (Baldiri Puig) el va anar a trobar, li va entregar el manament i va declarar després, sota jurament, haver-l'hi donat en presència de l'escrivà Bernat Curús, el qual en va prendre deguda nota i la va incorporar al procés.

El 31 de maig de 1629, mossèn Renovau ja era a les presons episcopals feia dies, i dirigia una *suplicació* al vicari, en la qual demanava que se'l deixés en llibertat després de pagar la corresponent multa: «*Senyor, no obstant que me podria defensar de lo que me han imposat, ab tot i això, sotmetent-me a la benignitat de V.M., per la falta que fas de mon ofici de organista, i faria estas festas de Pasqua de Esperit Sant*, [una nota al marge acota: «*En la comunitat de Castelló*»] *soplico a V.M. se servesca de despedir lo més prest sia possible mon negoci [...].*» El to humil i submís de la *suplicació* de mossèn Renovau i la falta que feia a Castelló el seu ofici d'organista van jugar a favor seu: recordem que els fets ocorren en el gran segle de l'orgue a les esglésies. Al peu de la *supplicatio* el Vicari Agustí López disposa que surti de la presó (un cop pagats els costos) i el condemna a pagar, a més, una *pena* (multa) de sis lliures *pro condonatione*. La nota indica, a més, que aquests diners s'aplicaran al convent dels caputxins de Girona: «*Quas applicat monasterio capucinatorum presentis civitatis.*» El mateix 31 de maig de 1629 es llegeix la provisió de l'oficial a mossèn Renovau, «*ibidem presente et audiente*», que es limita a respondre que la té per entesa. Tot sembla indicar que va quedar lliure tot seguit, havent estat a la presó uns deu dies (*Processos moderns*, núm. 2.348).

UN PROCÉS PER SODOMIA A GIRONA (1605)

Durant tot l'Antic Règim, la sodomia (tendència sexual que el capítol 19 del llibre del Gènesi atribueix a l'antiga ciutat de Sodoma i que va ser causa de la seva destrucció pel foc del cel) es classificava entre els «pecats

contra natura» i revestia una especial gravetat. Quan Ferran el Catòlic va introduir la Inquisició de patronat reial a la Corona d'Aragó (a partir dels processos de 1486, a Cervera; i de 1487, a Barcelona), la sodomia va passar a formar part de les seves competències, juntament amb la bestialtat, la necrofilia i les pràctiques màgiques i supersticioses. Però no tots els casos eren jutjats per la Inquisició, i la cúria episcopal se n'encarregava moltes vegades, quan no hi havia components ideològics o *heresim redolentes*.

Aquest és el cas del procés que conserva l'Arxiu Diocesà de Girona (*Processos moderns*, núm. 2.973), incoat pel procurador fiscal eclesiàstic de la cúria episcopal de Girona el 2 de juny de 1605 contra un prevere francès provinent de la diòcesi de Cahors, incardinat a la diòcesi de Girona i destinat a la llavors *capella heremitana* de la Mare de Déu dels Àngels, de la parròquia de Sant Martí Vell. Aquesta capella no era encara el santuari amb afluència de pelegrins que va esdevenir més endavant, sinó una verdadera ermita o lloc solitari (del llatí *eremus*, desert) on acostumaven a retirar-se ermitans laics, assistits per un capellà propi o per algun dels preveres de la parròquia a la qual pertanyia la capella. També hi havia d'haver escolans per tal d'ajudar en la missa, però en aquell indret no devien ser fàcils de trobar.

L'any 1605, trobem l'ermita servida per un prevere que es deia Joan Pons i és freqüentment anomenat *mossèn Joan* en el procés. El fet de provenir d'una diòcesi francesa no gaire pròxima a Girona, ja indueix a pensar que havia tingut dificultats des de feia temps. No sabem com ni per què va venir precisament a Girona, però veiem que hi tenia un amic resident al veïnat de Sant Daniel, el nom del qual podria ser francès. A la nota administrativa que figura al dors de la suplicació que mossèn Joan adreça al bisbe el 9 d'agost de 1605, podem veure que se li assigna residència a casa d'aquest amic: «*In domo Michaelis Espinel [Michel Épinal?], dicti vicinatus Sancti Danielis, parrochie Sancti Felicis Gerunde.*» L'ermità fra Benet Illa fa al·lusió a abusos intentats anteriorment per mossèn Joan en la persona d'escolans que servien a la capella dels Àngels (parla del fill d'un manyà que feia reparacions a la casa, i d'un tal Guinart, «*el qual és bastart i havie estat alguns anys fa ab lo dit mossèn Joan*»). Amb els dos escolans mossèn Joan havia volgut «*cometre lo pecat neffando de sodomia*». I el mateix Joan Pons declara que ja fa dos anys que no té cap escolà, i admet implícitament que abans sí que es deixava portar per les seves tendències en la

persona dels seus joves escolans, fins a tant que sembla haver rebut alguna amonestació, seguida, potser, de la corresponent multa: «*De dits dos anys ensà que diu lo interrogatori, no he tingut ningun minyó ni escolà sino un minyó que-s diu Salvador Sampsó que estava a Sant Martí Vell ab sa mara.*» Més endavant dirà que va ser el noi («*lo qual demanava caritat*») qui pujà als Àngels, i es pot suposar que ell li va proposar quedar-se com a escolà, sense que les autoritats eclesiàstiques en tinguessin coneixement.

En resum: mossèn Joan Pons era als Àngels des de feia temps i ja havia tingut alguns problemes que li van fer renunciar a cercar escolans, fins que va arribar el jove Salvador Sampsó. Sampsó tenia llavors poc més de deu anys i era orfe, fill d'un bracer o jornaler rural difunt; vivia amb la seva mare vídua en tan gran pobresa que pujava de vegades a la capella a demanar caritat. La mare no devia estar al corrent de les inclinacions de Joan Pons, i segurament va pensar que fer d'escolà als Àngels era una solució prou digna per tal d'anar sortint de la misèria.

Uns quatre mesos abans dels fets havia arribat a la capella un ermità laic, fra Benet Illa, «*oriundus parrochie de Gualba, diocesis Barchinonensis*». Continuava existint llavors la figura de l'ermità laic, que es va anar extingint fins a quedar reduïda a pocs casos, com ara els ermitans llecs que encara hi ha a Mallorca, però que era molt freqüent fins al segle XVIII. Com la majoria dels ermitans laics, que procedien del medi rural, fra Benet Illa era analfabet. En la seva declaració del 2 de juny, ho fa constar expressament: «*Per no saber de scriure no m'ho firmat, y de voluntat mia y en ma presència se és firmat Joan Spi, scrivà major de la cort, en la sacristia de Gerona, el qual també ha escrita la present depositio.*» Però malgrat la seva ignorància, fa l'efecte de ser una persona honrada i sincerament piadosa. La denúncia dels abusos de mossèn Joan parteix d'ell, perquè l'escolà ja havia tornat a casa seva a peu («*y, vist lo predict, fa algunas tres setmanas que jo me'n só anat, y no stava ja en dita hermita [...]*», declara Salvador Sampsó el 20 de juliol) com corrobora el mateix pederasta: «*Dit Sampsó se'n era anat, y no estava ja en dita hermita [...]*» (deposició de Joan Pons, 28 juliol).

El fet és que el 28 de juliol feia «uns vuit dies» que mossèn Joan havia estat detingut («*me vingueran ha pendra*») i llavors ja «*avia alguns quinze o setze dias, poch més o manco*» que l'escolà se n'havia anat. L'ermità havia declarat ja el 2 de juny i havia fet una segona deposició el 14 de juny, quan encara l'escolà i el capellà continuaven als Àngels, de manera que fra Benet va baixar a Girona i va posar els abusos en coneixement del procu-

rador fiscal pels volts del 2 juny. Probablement, la seva segona deposició es deu no solament a la repetició dels abusos; sinó, sobretot, a les amenaces de mort proferides per mossèn Joan, que li van fer témer que tot l'afer acabés en un crim. Les dues deposicions de fra Benet serveixen de base a l'incoació del procés i a la detenció de mossèn Joan el 20 de juliol. El seu procedir és perfectament lògic, en vista de la gravetat dels fets, que al càrrec de sodomia s'hi afegien els de violació i pederàstia, i que es podia témer que acabessin en fets de sang. Es va fer venir el nen des de Sant Martí Vell i va declarar el 20 de juliol, en una deposició que ens commou per la seva ingenuïtat i ens colpeix pel seu cru realisme. El pederasta no va declarar fins al 28 juliol, en una *depositio* ombrívola i fugissera, plena d'hipocresia i autodefensa.

El tribunal eclesiàstic no va tenir cap dificultat a admetre la culpabilitat de mossèn Joan, i el va condemnar el mateix dia de la seva deposició. Però quinze dies més tard (9 d'agost de 1605) i aprofitant hàbilment una absència del bisbe (Francisco Arévalo de Zuazo, 1598-1611) veiem que eleva al canonge oficial una suplicació demanant una *manlleuta* o confinament domiciliari sota fermaça, que se li concedeix provisionalment el 10 d'agost de 1605 mentre duri l'absència episcopal, i queda confinat (com ja hem vist) a casa d'un amic del veïnat de Sant Daniel de Girona, amb obligació d'estar fàcilment localitzable i presentar-se quan se'l convoqui. No sabem si la manlleuta va ser confirmada pel bisbe quan va tornar, però en el procés no consta cap altre indicatiu.

Pel seu interès humà, oferim a continuació la transcripció completa de les *deposicions* (declaracions o respostes a les qüestions fetes en l'interrogatori) dels tres protagonistes: l'ermità fra Benet, l'escolà Sampsó i el capellà pederasta mossèn Joan. Es tracta d'una *inquisitio*, és a dir, l'interrogatori i aclariment dels fets per incoació de causa del procurador fiscal sota denúncia formal, procediment d'enquesta que donarà lloc a una sentència condemnatòria de la cúria episcopal de Girona i a l'empresonament del culpable. Però convé insistir que aquesta *inquisitio* (del llatí *inquirere*, interrogar) no té res a veure amb el tribunal del Sant Ofici, que no va intervenir en aquest cas.

TRANSCRIPCIÓ DEL TEXT DEL PROCÉS NÚM. 2.973 (ANT. 75), DE 1605:

«*Inquisitio que facere videtur Fiscus contra venerabilem Joannem Pons, presbiterum francigena deserviente in capella heremitana Beate Marie Angelorum,*

constructa in parrochia Sancti Martini Veteris, diocesis Gerundensis. Originale processus dicte inquisitionis in curia ecclesiastica Gerunde contra supranominatus, formatus ad instantiam venerabilis Fiscii procuratoris curie eiusdem. (Apud Michaellem Garau, scrivam curie ecclesiastice Gerunde.)»

Girona, 2 de juny de 1605. Primera declaració de l'ermità fra Benet Illa:

«Die secunda mensis Junii millesimo sexcentesimo quinto, in civitate Gerunde et coram illustrissimo et admodum reverendo domino Jacobo Vinyals in vice domino vicario generali et officiali illustrissimi et reverendissimi domini Gerundensis episcopi, deposuit testis sequens:

Frater Benedictus Illa, oriundus parrochie de Gualba, diocesis Barchinonensis, heremita domus sive heremiteae vulgo dictus Beate Marie dels Àngels, parrochie Sancti Martini Veteris huius Gerundensis diocesis, qui iuravit in manu et posse dicti domini vicarii generalis et officialis, ad Dominum Deum, etc.

Interrogatus super curie preventis, et dixit: Jo, haurà tres mesos y corre per los quatre, que estich per hermità en la casa o capella de Nostra Senyora dels Àngels de la parrochia de Sant Martí Vell en companyia de un capellà, francès de nació, el qual se anomene mossèn Joan y és de edat, segons apar, de més de cinquanta anys, y no li scé altre nom; y haurà algunes tres semmanes (poch més ho manco) que estant jo assentat en una bassa seca, que no-y ha aygua sinó herba a modo de prat, arribà allí lo dit mossèn Joan <en companyia de> y poch après vingué un fadrinet que serveve de escolà al dit mossèn Joan, el qual se anomene Salvador Sampsó, fill de [...] Sampsó, quondam brasser de Sant Martí Vell, y arribats que foren a la dita bassa los dits mossèn Joan y Salvador Sampsó se assentaren prop de mi y se adormiren allí, y adormits que foren me n'aní jo de la dita bassa per lo que lo sol me aparia me feye mal y me assentí sota del "pi gros" que diuen, junct a una altra bassa que-y ha aygua y lluny dels dits mossèn Joan y Salvador Sampsó alguns dotse o quinse passos, y del dit "pi gros" veyà molt bé als dits mossèn Joan y Salvador Sampsó, y estant-me allí vuí com lo dit mossèn Joan se despertà y après posà les mans (o la mà) per la ubertura de davant de les calses del dit Salvador Sampsó y en aquest mateix temps posà la una cama sobre les anques del dit Salvador Sampsó (és veritat que lo dit Salvador tenie les calses o saragiüellos posats) y en assò, lo dit Salvador Sampsó se despertà y ho? jo que digué: "Ahont és fra Benet?" (volent-ho dir de mi) y a poch après de assò me n'aní jo del dit lloch ahont estava y los dexí ajaguts lo hu

prop del altre en lo mateix lloch de la dita bassa, y après (al cap de un poch) lo dit Salvador Sampsó vingué detràs de la iglésia ahont jo era; y com fou ab mi, li diguí: “Què feya mossèn Joan quant te posà les mans dintre les calses y posà la una cama sobre de tu?” Y lo dit Salvador me respogué que “lo dit mossèn Joan li tenie la mà als botons y que se ere trobat ab la tireta de les calses de davant desnusada y ara podeu creure, fra Benet, que és veritat lo que alguna vegada vos he dit del dit mossèn Joan”, volent-ho dir per lo que dit Salvador Sampsó me havie dit alguna vegada poch dies abans, que lo dit mossèn Joan se ere abraçat ab ell alguna vegada y li feya moltes festes y carícies, dient-me que lo dit mossèn Joan volie cometre ab ell lo pecat neffando de sodomia; y haurà alguns vuyt dies (poch més ho manco) que lo dit Salvador Sampsó me digué a mi que després que jo me fuy llevat del llit (per lo que dormim tots tres en un mateix llit) lo dit mossèn Joan se passà als peus de dit llit, ahont dorm dit Salvador, y lo volgué acometre y executar lo dit acte neffando y lo dit Salvador, vent lo que dit mossèn Joan volia fer, lo agaffà al dit mossèn Joan per lo membre y lo y tirà tant quant pogué y axí lo dexà, y en tot aquell dia coneguí jo que lo dit mossèn Joan no feya bona cara al dit Salvador, y aquell mateix dia sentí jo (estant fóra de casa, assentat sota la parra) que lo dit Salvador Sampsó digué al dit mossèn Joan estes paraules: “Que volíeu me botsacar, mossèny?” e “Jo-us ho mostraré”. Y après de tot assò, un dia destes festes de Pasqua de Sperit Sant pròxim passades, que me apar ere la darrera festa, estant jo prop de la porta de casa de dita hermita de Nostra Senyora dels Àngels, ja ha hora tarda que era lo sol posat, vingué ahont jo era lo dit Salvador Sampsó, el qual en arribar ab mi me digué de fer mes fahenes: “Vinch, y lo ses me cou tant que no puch anar del cos”. Y jo li diguí: “Com, què tens?” Y lo dit Salvador me digué: “Lo capellà me ha pres dormint y me ha botsacat” (volent-ho dir del dit mossèn Joan, perquè lo dit Salvador li diu algunes vegades, parlant ab mi, “mossènyer” o “lo capellà”). Y a un home que-s diu sènyer en Joan, que revé molt sovint a la dita capella ho hermita de Nostra Senyora dels Àngels, el qual és treballador y va fent debanells, he hoyt a dir parlant ab ell del dit mossèn Joan que ab un fill seu havie volgut cometre lo dit mossèn Joan lo pecat neffando de sodomia, segons que lo dit son fill li havie dit, el qual estave per escolà o mosset ab lo dit mossèn Joan; y també he entès a dir a un fadrinet que-s diu Guinart, el qual és bastart y havie estat alguns anys fà ab lo dit mossèn Joan, que lo dit mossèn Joan lo havie volgut acometre y exequitar lo pecat neffando y que, vent assò, se n’ere anat lo dit Guinart de la casa y capella de Nostra Senyora dels Àngels, el qual Guinart tinch entès que té alguna casa assí en ciutat, però que no scé de nom de fons com se anomena ni

de qui és fill: y assò és la veritat y lo que scé sobre dites coses, y per no saber de scriure no m'ho firmat, y de voluntat mia y en ma presència se és firmat Joan Spí, scrivà major de la Cort, en la sacristia de Gerona, el qual també ha escrita la present depositio.

(Yo, Joan de Spí, escrivà major de la cort eclesiàstica de Gerona, fermo y sota-scrich la present depositio per lo dit fra Benet Illa, el qual ha asserit no saber de scriure de mà pròpia, dia y any sus dits.)

Fuit sibi lectum et perseveravit, presente et interrogante dicto Domino Vicario Generali et Officiali, presente. Clausi me Francisco Planes, presbitero, nomine vicariatus ecclesiastici Gerunde.»

Girona, 14 de juny de 1605. Segona declaració de l'ermità fra Benet Illa:

«Die decima quarta mensis Junii predicti, Gerunde, etc., coram dicto Domino Vicario et Officiali, iuravit et deposuit testis sequens:

Benedictus Ylla, oriundus parrochie de Gualba diocesis Barchinonensis, heremita domus sive heremite vulgo dicte Beate Marie dels Àngels, parrochie Sancti Martini Veteris diocesis Gerundensis, qui iuravit in animam suam ad Dominum Deum et eius sancta quatuor evangelia, manu eius dextera corporaliter tacta, in manu et posse dicti illustrissimi et admodum reverendi domini vicarii et officialis se dicere et deponere veritatem omnimodam quam foret in et super hiis de quibus inferius interrogabitur.

Et interrogatus, dixit: Que és veritat que després ensà que ha feta la depositio devant, de com era hadés del present y corrent mes de juny, estant jo en la hermita de Nostra Senyora dels Àngels de la parròquia de Sant Martí Vell, hohí que mossèn Joan Pons (ans memorat en dita depositio) estava amanasant ha Salvador Sampsó (també memorat en dita depositio), los quals eran y estavan dins la casa de dita hermita, so és: lo dit mossèn Joan en la finestra que cau y mira devant la porta de la capella de dita hermita, devant la qual porta estava jo, y dit Sampsó estava dintra casa, en la sala de dita casa, de la qual sala era dita finestra, dient-li dit mossèn Joan a dit Sampsó <minyó> estas ho semblants paraulas: “Minyó, tu xarras tant que·t costarà la vida”, y lo dit Sampsó hohí jo que li respongué y digué: “Què fareu?”. Y jo me·n aní y no hohí altrás rahons, y aquestas amanasas las he hohidas jo altrás vegadas, y tinch present que li deya ditas paraulas per temor que dit minyó no descubris lo que havia passat entra ells, conforme jo tinc depositat ab la dita depositio: y assò és lo que·y sé y la veritat, per lo jurament que tinc prestat.

Fuit sibi lectum et perseveravit, presente et interrogante dicto Domino Vicario et Officiali.»

Girona, 20 de juliol de 1605. Declaració de l'escolà Salvador Sampsó:

«Die vigesima mensis Julii anni predicti, intus Episcopale Palatium Gerunde, fuit facta depositio sequens:

Salvador Sampsó, habitator in parrochia Sancti Martini Veteris, etatis (prout dixit) circa undecim annorum parum plus vel minus, testis, filius legitimus et naturalis [...] Sampsó, quondam, et Joanne Sampsó eius uxore relicte, vivens, habitatrix in parrochia Sancti Martini Veteris, Diocesis Gerundensis.

Et primo fuit ipse testis interrogatus super iam dicte curie preventis et denunciatis, et dixit: Que és veritat que aurà ja bon temps (que era quant les arbras ara ultimadament comensavan ha florir, so és los sirers, que no poria dir quants mesos habíe: sé que era en lo present any) jo me n'aní ha estar de la parròchia de Sant Marí Vell, ahont estava, ha Nostra Senyora dels Àngels ab un capellà que allí està, que-s diu mossèn Joan, francès de nació. Y lo primer dia que jo arribí ha la casa sua en la hermita de Nostra Senyora dels Àngels, ell me digué que anàs a fermar lo borriquo que ell tenia allí en un herm per a que pasturàs, y tantbé me digué (avent-lo fermat) que nos ne anàssem ha estar sota de uns pins que tocava lo sol per solayar-nos, perquè feya encara fret; y me digué que me assegués allí al seu costat (que ell tenia asquer), y axí m-i assaguí; y estant allí, ell me prengué y sens més, ab violència y sens saber jo lo que ell volia fer, me destirà las calsas y destirant-me-las me mamava las orellas y me deya: "Quant són bonas!" y, avent-me destirat, ell tantbé se destirà las suas calsas y me prengué ab las duas mans per la sintura y me girà de la destra en terra, y jo fredava y lí deia que-m dexàs, y ell may me volgué dexar sinó que me forsà y me posà lo seu membra dins el meu ces, ab que me feu molt mal, y jo sempre cridava que me dexàs y ell me deya que si no callava, que-m mataria, y me llansà estar sobra de mi alguna cosa humida per las ancas, ab què me enbrutà <tot> molt, y després y ell me donà un mocador y me dix: "Vet aquí aquest drap: fregue't, que axò que he fet ho he fet per riura, que no és pas tant gran cosa" y jo, dexant-me ell, me n'aní a casa sua, y coneixia que-m feya mal lo ces; y després, en la nit, ell se posà al llit y me feu posar al seu llit (que no-n tenia sinó hun) y, a cap de poch que fóram al llit, ell se acostà ab mi y me tornà pendre per la sintura y me girà bocha en avall y se posà sobra de mi y altra volta me forsà y me posà lo seu membre en lo meu ces y me feu més mal que la primera vegada, y me tingué de aquexa

manera quasi un quart y me enbrutà molt aixímateix ab alguna cosa humida que-m llansà en las ancas y jo, vist axò, avent-me ell dexat, me lleví y me vestí y me-n aní ha estar al escon que és a la ximenea prop del foch y axí dormí allí, y may pus volguí tornar ha dormir ab ell sinó que sempre dormí vestit en dit escon fins hara que vingué allí hun armità qui-s diu fra Banet, lo qual y vingué després de passats quotra o sinch días després de passat lo alt dit, y vehent jo que dit fra Banet dormia en dita casa y ab lo dit mossèn Joan, per lo que dit mossèn Joan m-o digué, torní ha dormir en dit llit, y jo dormia als peus y los dits mossèn Joan y fra Banet dormian al capsal; y després, altra dia, dormint axí tots tres en dit llit, fra Banet se llevà de matí y primer que dit mossèn Joan y jo y se-n baxà baix, y essent-se-n baxat baix, lo dit mossèn Juan se llevà, y tot nu, sens camisa, vingué als peus de dit llit hont jo (com dit he) dormia, y se agafà ab mi per voler-me altra volta forsar, y jo me posí ha cridar que-m dexàs y, vist que no-m volia dexar, com millor puguí, me girí ab ell y ab las dos mans li prenguí lo membra y lo-y tirí molt fort y ell, vehent asò, me dix que-l dexàs, si no, que-m mataria, y axí jo-l dexí y me llaví y me vestí y me-n aní fóra de dita casa, y trobí fóra dita casa lo dit fra Banet en un porxet de la capella de Nostra Senyora, y ell me digué: “De què cridavas? Batia’t mosenyor?” Y jo labhoras li diguí que no-m batia sinó que-m volia forsar; y jo, en las dos voltas que alt he dit me forrà, no sabia lo que ell volia fer, y ab tot, fi las forsas que puguí perquè ell no-u fes, y no puguí resistir-li essent com só xich, que lo més que puch tenir (segons me ha dit ma mara) és “que corres y vas ara per los onze anys”. Y, vist lo predict, fa algunas tres setmanas que jo me’n só anat de casa dit mossèn Joan en casa de ma mara ha Sant Martí Vell: y asò és lo que-y sé y la veritat, per lo jurament que tinch prestat.

Fuit sibi lectum et perseveravit, presente et interrogante dicto Illustrissimo et Admodum Reverendo Domino Vicario et Officiali.»

Girona, 28 de juliol de 1605. Declaració del capellà mossèn Joan Pons:

«Die vigesima octava mensis Julii anni proximi dicti, intus Episcopale Palatium Gerunde et coram dicto Illustrissimo et Admodum Reverendo Domino Vicario et Officiali, fuit facta depositio sequens:

Venerabilis Joannes Pons, presbiter deserviens capelle heremitane Beate Marie Angelorum, site in parochia Sancti Martini Veteris diocesis Gerundensis, naturalis vero (prout dixit virtute iuramenti) infra villa de Tununas, diocesis de Cahors, Regni Francie, deponens in foro suo proprio sine iuramento, in alienis vero de casis cum iuramento per proprium prestito in animam suam ad

Dominum Deum et eius sancta quatuor evangelia manu eius dextera corporaliter tacta in manu et posse dicti illustrissimi et admodum reverendi domini vicarii et officialis, qui iussit dicere et deponere veritatem omnimodam quam feret in et super hiis de quibus inferius interrogabitur.

Et primo fuit interrogatus: Si sap ni presumeix que està pres y ara se li vol exersir la depositio? Et dixit: Non, non.

Item interrogatus: Si ell (dit deposant) estant en dita capella dels Àngels ha reusnuat de tenir alguns minyons per escolans y per ha son servici, y de dos anys ha esta part quants ne ha tinguts? Y que diga com se anomenaven, y que diga en quin temps estigueren en sa casa y quant. Et dixit: Que de dits dos anys ensà que diu lo interrogatori, no he tingut ningun minyó ni escolà sinó hun minyó que's diu Salvador Sampsó, que estava ha Sant Martí Vell ab sa mara, y a mi no'm recorda quant y com fa de estar, y quant me vingueran a pendra en dita capella de Nostra Senyora dels Àngels (que fa uns vuyt dias) avia alguns quinze o setze dias, poch més o manco, que dit Sampsó se'n era anat y no estava ja en dita hermita.

Item interrogatus: Que si en sa companyia y en dita hermita està alguna altra persona de hermità, y quant hagués estat, y com se diu, y qual dels dos fo estat lo hermità, y dit Sampsó com està de estar primer en sa companyia en dita hermita y quant temps? Y digue del hu al altro. Et dixit: En dita hermita y en sua companyia y està un hermità que's diu fra Banet, lo qual y vingué estar alguns dias després de pasadas Carnestoltas prop pasadas, y molt després y vingué allí dit Salvador Sampsó, lo qual demana caritat, y se restà allí y estigué y algun mes juliol (més o mancho) de manera que y vingué alguns tres mesos després que dit hermità fonch vingut en dita hermita.

Item interrogatus: Que diga ell, reposant, si lo mateix dia que dit Sampsó fonch en dita capella y hermita, se'n anà ab aquell ha estar y estigueran los dos junts sota de un pi lo qual està prop de una bassa de dita hermita y allí se posaran en terra ha dormir, y que diga quant espay de temps estigueran allí los dos junts, y en aquell temps y ocasió hahont era dit fra Banet. Et dixit: Jo, desque estich en dita hermita, moltes vegadas só anat a jaura sota dit pi y allí reposar, però may sé que y sia vingut lo dit Salvador Sampsó, estant y jo.

Item interrogatus: Com pot dir axò? Que té la cort informatio de que ell (dit deposant) no sols anà ab dit Sampsó conforme diu lo sobredit interrogatori però encara, estant los dos ajaguts sota de dit pi y dit Sampsó dormint, ell (dit deposant) li desféu la tireta de las calsas y lo descalsà; y, despertant-se dit Sampsó, dient-li què volia fer ell, dit deposant respongué que no res, que axò que ell volia

fer no era res, y axí continuant lo que fa de besar-li las orellas, prendre-las-hi ab sa pròpia bocha y intentà de cometra ab dit minyó lo pecat nefando de sadowia y, per bé que dit Sampsó se volgués defensar, sent com és minyó, no pogué, ans bé dit deposant consumí dit pacat ab ell? Et dixit: No és veritat ninguna cosa del contengut en dit interrogatori, ni jo tal he fet.

Item interrogatus: Com pot dir axò? Que està la cort informada que ell (dit deposant) ha tingut tractas ab dit minyó, conforme està contengut en lo prop precedent interrogatori, y tantbé una vegada estant en lo llit dormint tots junts, so és: ell (dit deposant) y dit Sampsó, lo prengué y violentment tingué altra vegada tractas ab dit minyó, y en particular pochos dias abans que se n'anàs dit Sampsó de dita hermita després de esser-se llavat fra Banet, ell (dit deposant) se agafà ab dit minyó, y dit minyó resistí en tant que prener-lo ab las mans per lo membra seu, lo cridase molt ha ell (dit deposant) que-l podían sentir de dafora. Et dixit: No és veritat, ni ha passat tal cosa com se demana ab dit interrogatori.

Item interrogatus: Que diga ell (dit deposant) si may ha tinguts semblants tractes de sadowia ab altrás minyons, sens dit Salvador Sampsó? Et dixit: No, com ni ab huns ni ab altrás no he tinguts tals tractas.

Fuit sibi lectum et perseveravit, presente et interrogante dicto illustrissimo et admodum reverendo domino vicario et officiali. Ros Pi, scrivà (Signat).»

Petició de sanció per part del procurador fiscal a la cúria episcopal de Girona:

«Quia per merita presentis inquisitionis satis sufficienter constat de eiusdem fisci procuratoris intentione adversus et contra venerabilem Joannem Pons, presbiterum deservientem in capella heremitana Beate Marie Angelorum parrochie Sancti Martini Veteris, ideo, exhibendo presentem inquisitionem, petit idem fisci procurator eundem penis canonicis et a iure statutis puniri et castigari, iuribus fisci semper salvis.

(Procurator fisci ad hoc: Bosch.)»

Girona, 9 d'agost de 1605. Suplicació de mossèn Joan Pons des de la presó episcopal:

«Illm. y Rm. Señor: Joan Pons, prevere, està detengut en las càrcers de vostra senyoria reverendíssima, en las quals passa gran nescesitat per faltar-li lo aliment corporal y altres nescesitats que li causan sos dias. Per tant supplica umil-

ment a vostra senyoria reverendíssima sia de son servey manar-lo relaxar de aquellas, en què dit sopplicant rebrà gratia y mercè de las mans de vostra senyoria reverendíssima. Joan Pons, en causa propria.

(Oblata die 9 Augusti 1605 Reverendissimo Domino Episcopo Gerunde.)

(Remittatur Admodum Reverendo Jacobo Vinyals, Officiali et Vicario Generali.)

(Provisa per suam reverentiam: Donemus. Didacus de Pau, secretarius.)

(9 Augusti 1605; ço és, recepta debita responsione: inseratur in processu et providebitur: intus originales.)»

Nota administrativa al dors de la suplicació:

«Die 10 Augusti 1605, venerabilis Joannes Pons, presbiter, et adeo captus, liberari a carceribus eodem tempore cum Episcopo absenti et pro eo dominus officialis vinyals petenti quod quotiescumque fuerit requisitus in domo Michaelis Espinel dicti vicinatus Sancti Danielis, parrochie Sancti Felicis Gerunde, infra tres dies remotos pasi quod fuerit requisitus se ponet intus carceres episcopales Gerunde, non quam pena centum librarum barchinonensium persimiliter pensarum et bonarum.

(D. Petrus Arbona, clericus familiaris Domini Officialis, et Anthonius Solà, familiaris domini episcopi.)»

Nota de transcripció: Com és costum general, donem les paraules retlades al text entre els signes (< >). Reservem els claudàtors ([ ]) per a interpretació o complement que no apareix al text. Els punts suspensius (...) indiquen un text perdut, que no es considera prudent interpretar. Els parèntesis rodons equivalen a les comes.